

Univerzita Karlova v Praze
Filozofická fakulta
Ústav románských studií

Diplomová práce

Jazyková situace na území Moldavské republiky
a sousedních regionů Ukrajiny,
postavení rumunského jazyka

Language Situation on the Territory of the Republic of Moldova and of the Bordering
Regions of Ukraine, Position of the Romanian Language

Vypracoval: Ludvík Pospíšil

Vedoucí práce: PhDr. Libuše Valentová, CSc.

Konzultant: PhDr. Jiří Našinec

Rok podání: 2009

Prohlašuji, že jsem diplomovou práci vypracoval samostatně a že jsem uvedl všechny využitě prameny a literaturu.

Obsah

1.	Úvod	1
2.	Nástin historického vývoje v Besarábii a příhraničních oblastech Ukrajiny	3
2.1.	Průběh rusifikace Besarábie	4
2.2.	Rumunština v Sovětském svazu	5
3.	Tzv. moldavský jazyk	6
3.1.	Snahy o ustavení samostatné moldavštiny	7
4.	Moldavská republika	9
4.1.1.	Národnostní složení Moldavské republiky	9
4.1.2.	Národní a jazykové sebeurčení rumunskojazyčných obyvatel	10
4.1.3.	Aktuální národnostní stav v Moldavské republice	11
4.1.4.	Podíl dvojjazyčného obyvatelstva	13
4.2.	Legislativní postavení úředního jazyka v Moldavské republice	14
4.3.	Vyučování v rumunštině a dalších jazycích	19
4.3.1.	Studijní plány	20
4.4.	Jazyková situace v médiích a kultuře	21
4.4.1.	Rozhlas a televize	21
4.4.1.1.	Audiovizuální zákoník	24
4.4.2.	Tištěná média	25
4.4.3.	Internetová média	25
4.4.4.	Kina	26
4.4.5.	Divadla	26
4.5.	Aktuální jazykové otázky	26
4.5.1.	Obcházení označení jazyka	26
4.5.2.	Ekonomická rusifikace	27
4.5.3.	EU nepřímo uznala existenci moldavštiny	28
4.5.4.	Moldavština ztratila vlastní kódy ISO	28
4.5.5.	Wikipedie v moldavštině	29
4.5.6.	Nejednotnost pravopisné normy	29
4.5.7.	Užívání pravopisu v cyrilici	30
4.5.8.	Internetová prezentace Sofie Rotarové	30
4.5.9.	Rumunština v jízdnicích řádech moldavských železnic	31
4.5.10.	Nedostatečné jazykové povědomí v zahraničí	31

4.5.11.	Jazyková kultura	32
5.	Gagauzie	32
5.1.	Historie AO Gagauzie	33
5.2.	Národnostní složení Gagauzie	33
5.3.	Legislativní postavení úředních jazyků v Gagauzii	34
5.3.1.	Gagauzština	34
5.4.	Gagauzské školství	35
5.5.	Gagauzi mimo Moldavsko	35
6.	Podněstří	36
6.1.	Vznik, příčiny a vývoj podněsterského konfliktu	37
6.2.	Národnostní složení Podněstří	38
6.3.	Legislativní postavení úředních jazyků v Podněstří	39
6.4.	Podněsterské školství	39
6.5.	Média v Podněstří	42
7.	Ukrajina	43
7.1.	Národnostní složení Ukrajiny, pozice rumunského etnika	43
7.1.1.	Černivecký kraj	45
7.1.2.	Oděský kraj	45
7.2.	Legislativní postavení rumunštiny na Ukrajině	46
7.3.	Rumunské školství na Ukrajině	47
7.4.	Dostupnost zpravodajství v rumunštině	49
7.5.	Aktuální jazykové otázky	50
7.5.1.	Politika dvojího národa	50
7.5.2.	Příprava vysokoškolských pedagogů	51
7.5.3.	Ukrajinizace rumunských jmen	51
8.	Závěr	51
	Shrnutí	55
	Použitá literatura	59
	Přílohy	

Citace a jejich zdroje jsou uváděny v autentickém přepisu, tedy v pravopisné normě užitě v dokumentu, s případnými chybami či chybějící diakritikou.

Toponyma uvádíme v úředním jazyce státu, k němuž lokalita v současnosti náleží, s výjimkou lokalit, u nichž se běžně užívá český název. Ukrajinská toponyma jsou transliterována z ukrajinštiny.

1. Úvod

Chvilku k zamyšlení uchystala studentům letních kursů v Craiově v roce 2007 jedna z jeho účastnic, profesorka rumunštiny z ukrajinského Izmailu. Vyprávěla o tom, jak se jako dítě dívala s dědečkem na televizi a překládala mu, co říkají ve filmu. Dědeček totiž neuměl rusky. Dnes paní profesorka sleduje televizi se svými dětmi, protože nerozumí ukrajinsky.

Tento krátký příběh ilustruje život rumunské menšiny na území někdejšího Sovětského svazu. Podobné osudy najdeme jak v dnešní Moldavské republice, tak na Ukrajině. Situace moldavských a ukrajinských Rumunů se však začíná rozcházet po roce 1991, kdy se rozpadl Sovětský svaz. V Besarábii se znovu potvrdila okřídlená prűpovídka, že člověk neví, v které zemi se ráno probudí. Došlo nejen k vyhlášení samostatnosti Moldavska (rozumějme Moldavské republiky) a Ukrajiny, vzniku separatistického Podněstří, ale mění se také státní jazyková politika, která si zahrává nejen s názvem úředního jazyka (rumunština versus moldavština), ale také s národní identitou svých obyvatel.

V předkládané práci se snažíme zachytit a porovnat jazykovou situaci v Moldavské republice (včetně neuznaného Podněstří a autonomní Gagauzie) a podmínky fungování rumunského jazyka na Ukrajině, a to v severní Bukovině, Budžaku a tzv. ukrajinském Podněstří (území bývalé Moldavské ASSR). Zakarpatský kraj, další ukrajinskou oblast, kde žije rumunská menšina, necháváme bez povšimnutí nebo se mu věnujeme jen povšechně, protože osud rumunskojazyčného etnika žijícího pod Karpatami byl jiný než v námi popisovaných regionech Ukrajiny. Rumunům v Zakarpatském kraji sovětské úřady povolily si podržet rumunskou národnost, zatímco zbývající rumunsky mluvící obyvatelé Sovětského svazu byli moldavanizováni.

V Moldavské republice se zaměříme na legislativní ukotvení rumunštiny, na vyučovací jazyk ve školách a na to, jaký jazyk se nejčastěji objevuje v moldavských médiích. Neopomeneme ani postavení rumunštiny jako jednoho z úředních jazyků v autonomní oblasti Gagauzie a jazykovou politiku separatistických úřadů Podněstří. V případě Ukrajiny nás zajímá, jakým způsobem jsou garantována a také naplňována práva fungování rumunštiny jako jazyka druhé nejpočetnější národnostní menšiny.

Námi zvolená oblast kopíruje hranice historického Moldavska, s výjimkou moldavského a ukrajinského Podněstří a části Moldavska, která je dnes součástí Rumunska. Ne nadarmo bývala tato území označována jako rakouské, resp. ruské Moldavsko. Na západě tvoří hranici řeka Prut, na východě podněsterské pevnosti Chotyn, Soroca, Tighina (Bender) a Bilhorod-Dnistrovskij. Ačkoli v současnosti leží např. město Černivcy (též Černovice) za hranicemi rumunskojazyčných států, jedná se o jednolitou oblast. Význam Černivců pro rumunskou kulturu zůstává vysoký. V Černivcích totiž studoval a také poprvé vydal svou poezii Mihai Eminescu, ikona rumunské poezie¹.

Nesnažíme se dokázat, zda z lingvistického hlediska tzv. moldavština je, nebo není svébytným jazykem. **Rádi bychom zachytili, jak se syntagma moldavský jazyk uplatňuje v současné moldavské a také ukrajinské společnosti** a co tomuto stavu předcházelo. Vycházíme přitom ze závěrů renomovaných lingvistů, kteří tzv. moldavštinu považují za politicko-ideologický konstrukt² shodný s

---

¹ Viz Příloha 33

² BOJOGA, Eugenia. Limba "moldovenească" sau politica lingvistică a actualului guvern de la Chişinău. In *Primul simpozion internaţional de studii româneşti în Cehia: Praga, 23-24 noiembrie 2005*. Praha: Rumunské oddělení Ústavu románských studií, Filozofická fakulta Univerzity Karlovy a Česko-rumunská společnost, 2005, s. 136. ISBN 80-902947-8-2.

rumunštinou. **Na problematiku nahlížíme ze sociolingvistického a etnolingvistického hlediska.** Zabýváme se extralingvistickými činiteli, které dovolují tzv. moldavštině přežívat i na začátku 21. století a které modelují národní identitu rumunského etnika mimo Rumunsko.

Zaměříme se na jazykovou dvojkolejnost v dnešním Moldavsku, tedy na rumunsko-ruský bilingvismus, v případě severní Bukoviny rumunsko-ukrajinský bilingvismus. Po jedné z kolejí se pohybuje rumunština (resp. moldavština) jako úřední jazyk, po druhé ruština jako úřední jazyk za dob SSSR, dnes jazyk interetnické komunikace. V některých místech se funkční trajektorie obou jazyků nebezpečně kříží (např. v médiích), v jiných rumunská kolej vede podzemím (separatistické Podněstří) nebo je doplňuje další kolej (turkitská Gagauzie). Jazykům národnostních menšin v Moldavsku se věnujeme úměrně jejich významu ve společnosti.

Zmíníme se též o teorii moldavanismu, který je v Moldavsku hybnou silou současné jazykové politiky. Jsme si přitom vědomi toho, že jazyková situace není spojena jen s národnostní otázkou. Ovlivňují ji také další oblasti společenského života, a to především oficiální jazyková politika státu. Lingvistická politika se podřizuje celkové orientaci země, která je v současném Moldavsku palčivým tématem. Republika řeší své směřování buď na Západ, nebo na Východ. To se projevuje nejen v politice jako takové, ale také v ekonomice či církevním životě³.

2. Nástin historického vývoje v Besarábii a příhraničních oblastech Ukrajiny

Dějiny popisovaného území jsou historií rumunských zemí. Vlastním vývojem se regiony vydávají až v roce 1775, kdy se severní část Moldavska, pozdější **Bukovina**, stává součástí habsburského impéria. Bukovina Rakousku připadla podle Konstantinopolské dohody za diplomatickou pomoc Portě v rusko-turecké válce. Severní část Bukoviny je dnes součástí Ukrajiny, jižní část patří k Rumunsku. K Rakousko-Uhersku Bukovina náležela až do roku 1918, kdy došlo k vytvoření tzv. Velkého Rumunska.

Podle sčítání lidu z roku 1776 byla Bukovina slabě osídlená. Ze 70 tisíc obyvatel rumunské etnikum představovalo 85,33 procenta⁴. Území se však rychle rozvíjelo. V roce 1857 tu žilo už téměř půl milionu obyvatel. Z toho tvořili Rumuni 44,6 procenta, Ukrajinci 38,2 procenta, Němci a Židé shodně 6,4 procenta a Poláci 3 procenta obyvatel. Rozmístění rumunského etnika nebylo kompaktní. "Pokud jižní Bukovina byla obývána převážně Rumuny, tak v severní Bukovině na konci první světové války představovali jasnou menšinu"⁵. Před druhou světovou válkou byly Černivcy multietnickým centrem.

Besarábie, moldavské území mezi Prutem a Dněstrem, se roku 1812 stalo součástí ruské říše, na základě Bukureštského míru, který završil rusko-tureckou válku z let 1806 až 1812. Rumunské země v té době byly tureckým vazalem. Po krymské válce, kterou car prohrál, se roku 1856 jižní část Besarábie - župy Cahul, Bolhrad a Izmail - znovu stala součástí rumunských zemí, nejdříve Moldavska, od roku 1859 nově vytvořeného Rumunska. Od roku 1878 toto území znovu přešlo pod správu ruského cara.

---

³ Většina Besarábie (60 procent) je podřízena moskevskému patriarchovi, zatímco menšina (23 procent) patriarchovi rumunskému.

⁴ Bucovina. [online]. [cit. 2009-01-12] Dostupné z: <<http://ro.wikipedia.org/wiki/Bucovina>>.

⁵ "War die südliche Bukowina überwiegend von Rumänen bewohnt, so stellten sie am Ende des Ersten Weltkriegs in der Nordbukowina eine deutliche Minderheit dar." BOCHMANN, Klaus. *Gesprochenes Rumänisch in der Ukraine. Soziolinguistische Verhältnisse und linguistische Strukturen*. Leipzig: Leipziger Universitätsverlag, 2004, s. 11. ISBN 3-86583-013-7.

V roce 1940 severní Bukovinu a Besarábii okupuje Sovětský svaz, na základě paktu Ribbentrop-Molotov, kterým si Berlín a Moskva rozdělily sféry vlivu v Evropě. V roce 1941 rumunská vojska znovudobývají okupovaná území. O tři roky později se vrací Rudá armáda. Součástí Sovětského svazu popisovaná oblast zůstává až do jeho rozpadu v roce 1991.

Za dob SSSR severní Bukovina a jižní část Besarábie (Budžak) náležely k Ukrajinské SSR. Zbývající části Besarábie vytvořily Moldavskou SSR, ke které byl připojen také pruh území na levém břehu Dněstru. Dnes jsou Severní Bukovina (Černivecký kraj) a Budžak (Oděský kraj) součástí Ukrajiny, na území někdejší Moldavské SSR vyhlásila samostatnost Moldavská republika. O získání suverenity se pokusilo také Podněstří. Jeho samostatnost však nebyla uznána mezinárodním společenstvím.

2.1. Průběh rusifikace Besarábie

Ruský vládce začíná záhy po svém příchodu do Besarábie porušovat místní obyvatelstvo. Rusifikace probíhá postupně. Nejdříve rumunština mizí z úředních záznamů, později ze škol. Na začátku 20. století však snahy za národnostní sebeurčení donutí cara k povolení jazykových opatření, díky čemuž vyjdou první besarabské noviny v rumunštině, i když psané cyrilicí. To odstartuje úsilí za vytvoření moldavského jazyka, který pokračuje v různé intenzitě dodnes.

Vývoj jazykové situace v Besarábii	
do 1812	Úředním jazykem je rumunština, shodně jako ve zbývající části Moldavského knížectví.
1812	Besarábii obsazuje Ruská říše. Kromě rumunštiny se úředním jazykem stává ruština, která brzy nabývá na významu.
1828	Oficiální dokumenty se vydávají jen v ruštině.
1842	I když většina obyvatelstva je rumunskojazyčná, vyučování v rumunštině se omezuje. Z rumunštiny se stává jen jeden z předmětů ⁶ .
1866	Rumunština mizí ze středních škol.
1871	Carské úřady zakazují výuku rumunštiny na všech stupních škol.
1905	Ústupky carských úřadů. Besarabská zemstva (zemské sněmy) žádají návrat rumunštiny do škol. Začínají vycházet noviny v rumunštině, psané cyrilicí - kořeny tzv. moldavštiny .
1918	Besarábie je znovu připojena k Rumunsku. Úředním jazykem se stává rumunština.
(1924)	V Podněstří je zřízena Moldavská ASSR ⁷ .
1944	Besarábie se stává součástí SSSR. Úředním jazykem se znovu stává ruština. Rumunština dostává označení moldavština, je zaveden pravopis v cyrilici.
1989	Pro moldavštinu je oficiálně zaveden pravopis v latině⁸ . O návratu k latině rozhodnul Nejvyšší sovět 31. srpna ⁹ , ale již před tímto datem bylo oznámeno vydání některých děl v latině ¹⁰ .
1991	Po vyhlášení moldavské suverenity byla oficiálním jazykem prohlášena rumunština.

⁶ Viz Příloha 8.

⁷ Viz 6.1.

⁸ Viz Příloha 9

⁹ Viz 4.2.

¹⁰ "Dne 19. ledna 1989 Radio Chişinău vysílalo zprávu [...], že vydavatelství Literatura Artistică vydá čtyři svazky z díla spisovatele Iona Druţy vytištěné v latině." / "În ziua de 19 ianuarie 1989 Radio Chişinău difuza ştiriă [...], că editura Literatura Artistică va da la iveală patru volume din opera scriitorului Ion Druţă, tipărite cu caractere latine." Následovalo dílo Mihaie Eminesca. Zdroj: CIORĂNESCU, George. *Basarabia, pământ românesc*. Bucureşti: Editura Fundaţiei Culturale Române, 2002, s. 216. ISBN 973-577-337-6.

Aktuální oficiální označení úředního jazyka v Moldavské republice je moldavský jazyk¹¹, i když proti tomu protestuje většina lingvistů. Již od 1994 se objevují četné snahy označení úředního jazyka změnit na rumunštinu, zatím bezvýsledně.

2.2. Rumunština v Sovětském svazu

Rumunský jazyk, psaný latinkou a pod označením rumunština, byl po druhé světové válce v SSSR trpěn jen na Zakarpatské Ukrajině. Do ostatních oblastí se nesmělo dostat ani slovo v latině. Nejsilnější ochranná opatření před rumunštinou panovala na území Moldavska, slabší na Ukrajině.

Do Kišiněva se neměla dostat jediná rumunská kniha. Ve větších městech Sovětského svazu fungovaly prodejny zahraniční literatury Družba, ve kterých byly k dostání i rumunské tituly. Výjimku tvořila Družba v Kišiněvě, kam záměrně nebyly rumunské knihy dodávány. Zájemcům o rumunskou literaturu nezbývalo než se rozjet do ukrajinské Oděsy, Černivců nebo jiných měst SSSR, kde byly rumunské knihy k dostání. Těžko dostupná byla rumunská literatura i v moldavských knihovnách. Rumunská literatura byla vykázána do studovny zahraniční literatury, kam byl čtenář vpuštěn jen na zvláštní propustku, např. z vysoké školy.

3. Tzv. moldavský jazyk

Moldavský jazyk je oficiální označení úředního jazyka Moldavské republiky¹². To je důvod, proč v některých případech výrazu moldavština užíváme. Tzv. moldavština je shodná s rumunštinou. Podle Rumunské akademie teorie dvou jazyků pohrdá vědeckou pravdou¹³. Stejný nárok opakovaně vyslovila také Moldavská akademie věd.

Teorii dvou jazyků však podporuje také Ukrajina, která v roce 1997 zařadila moldavštinu mezi deset jazyků národnostních menšin na Ukrajině, vedle rumunštiny¹⁴.

Z lingvistického hlediska má označení moldavština stejnou platnost jako např. banátština pro rumunský jazyk užívaný v Banátu či moravština pro český jazyk užívaný na Moravě. I v tomto významu je označení moldavština značně nepřesné, protože označení moldavština by bylo třeba vztahovat k celému území Moldavska, tedy i na levém břehu Prutu. Identičnost rumunského a tzv. moldavského jazyka shrnuje lingvistka Mioara Avramová: "Žádná zvláštnost neodděluje nářečí užívaná v Moldavské republice od zbytku moldavského subdialektu, s výjimkou některých velmi nedávných lexikálních výpůjček z ruštiny a ukrajinštiny [...]"¹⁵

¹¹ Viz Příloha 1

¹² Viz Příloha 1

¹³ Declarația Academiei Române în legătură cu așa-zisa „limbă moldovenească”. [online]. [cit. 2009-01-10] Dostupné z: <<http://www.academiaromana.ro/com2007/doc/DeclaratiaAcademieiRomane.doc>>.

¹⁴ Reanimarea "limbii moldovenești" și a "moldovenismului" în Ucraina: imperativ etnic sau comandă politică? [online]. [cit. 2009-02-20] Dostupné z: <<http://www.dacoromania.go.ro/nr09/reanimarea.htm>>.

¹⁵ "Nici o particularitate nu separă graiurile vorbite în Republica Moldova de restul subdialektului moldovean, cu excepția unor împrumuturi lexicale foarte recente din rusă și ucraineană [...]" Zdroj: AVRAM, Mioara; SALA, Marius. *Faceți cunoștință cu limba română*. Cluj-Napoca: Echinox, 2001, s. 17. ISBN 973-9114-92-X.

Nejčastěji se výrazu moldavština užívá pro jazyk užívaný na území Besarábie. V žádném případě však moldavština nepředstavuje jiný jazyk než rumunštinu. Lingvista Mark Gabinskij píše: "Ačkoli je rumunština nářečně poměrně málo rozrůzněná, existují v rámci rumunštiny částečně silnější rozdíly než mezi rumunštinou a moldavštinou."¹⁶

Tzv. moldavština je tedy formou rumunského jazyka, poznamenanou v jednotlivostech odlišným historickým vývojem. V řeči Besarábčů lze vysledovat vyšší podíl neologismů a kalků, které do rumunštiny vstoupily z ruštiny¹⁷. Ty však nemají žádný vliv na strukturu rumunštiny, tedy ani na porozumění mezi obyvateli levého a pravého břehu Prutu. Nejvýznamnější rozdíly vykazuje terminologie technických oborů, která se v Moldavské SSR po druhé světové válce vyvíjela nezávisle na terminologii užívané v Rumunsku. Tyto rozdíly se stírají, a to i díky působení Národního terminologického centra, které bylo založeno rozhodnutím vlády v listopadu 1989¹⁸.

Tzv. moldavština je tedy jazykovou varietou, která nutně nemusí odpovídat standardům spisovné rumunštiny. Jazyková norma je však v Moldavské republice stejná jako v Rumunsku.

Vytvoření moldavského jazyka je jedním ze základních kamenů moldavanismu (moldavského fundamentalismu), který se snaží obhájit existenci samostatného moldavského národa. Moldavanismus staví na odkazu Moldavského knížectví. Jeho státnost byla údajně zlikvidována ustavením rumunského státu v roce 1859. Obnovit ji dovolila až sovětská moc¹⁹.

Zárodky moldavanismu vznikly za carské vlády. Plně byla teorie rozpracována sovětskými ideology a v praxi se projevila založením Moldavské ASSR a později Moldavské SSR. Moldavanismus byl vytvořen jako záminka pro odtržení části rumunského území. Teorii moldavanismu podporuje aktuální kišiněvská vláda, úřady separatistického Podněstří i ukrajinská státní moc.

3.1. Snahy o ustavení samostatné moldavštiny

V dnešní době si je většina samotných zastánců moldavštiny vědoma, že moldavský jazyk je jen jiný název pro rumunštinu. Patří k nim i současný prezident Moldavské republiky Vladimír Voronin: "Samozřejmě, jsou totožné (rumunština a moldavština - pozn. aut.). Ale musíme uznat, že Moldavané mají právo nazývat svůj jazyk, jak ho nazývají, a ne tak, jak se vymyslelo v kabinetech vědců v 19. století."²⁰ I autor diskutovaného Moldavsko-rumunského slovníku²¹ Vasile Stati přiznává, že jeho

¹⁶ "Obwohl das Rumänische dialektal verhältnismäßig wenig differenziert ist, bestehen innerhalb Rumäniens teils stärkere Unterschiede als zwischen dem Rumänischen und dem Moldawischen." GABINSKIJ, Mark A. Moldawisch. In *Wieser Enzyklopädie des europäischen Ostens*. X. svazek, Lexikon der Sprachen des europäischen Ostens. Klagenfurt: Wieser, 2002, s. 134. ISBN 3-85129-510-2.

¹⁷ Působení jazyků, které fungují na jednom místě, v jedné společnosti, je vzájemné. Jako do besarabské rumunštiny pronikají rusismy, ruština čelí přílivu balkanismů, a to nejen lexikálních, ale i gramatických. (Gabinskij, s. 138.) Zatímco pronikání rusismů do rumunštiny bylo sovětskou mocí chtěné, před přílivem balkanismů do ruštiny se bilo na poplach.

¹⁸ Centrul Național de Terminologie, Informații generale. [online]. [cit. 2009-03-10] Dostupné z: <<http://cnt.dnt.md/info/general/index.php>>.

¹⁹ CHIFU, Iulian. *Basarabia sub ocupație sovietică și tentative contemporane de revenire sub tutela Moscovei*. București: Politeia-SNSPA, 2004. ISBN 973-86287-8-4.

²⁰ "Bineinteles, ele sint identice. Dar trebuie sa recunoastem ca moldovenii au dreptul sa-si numeasca limba asa cum o numesc deja de sase veacuri, dar nu asa cum s-a inventat prin cabinete savante in secolul XIX." Interviu acordat de

slovník nezachycuje spisovný, ale obecný jazyk: "Nepochybuji o tom, že nejvyšší spisovná forma moldavského jazyka, forma kulturní, vypracovaná spisovateli a jazykovědci, a spisovná rumunština, jsou totožné jazyky. [...] Moldavský jazyk má své zvláštnosti na úrovni lidového jazyka."²²

Nebezpečí Moldavsko-rumunského slovníku spočívá v tom, že nedostatečně instruované jedince podobná publikace má. Můžou nabýt dojmu, že tento slovník zachycuje spisovnou moldavštinu a spisovnou rumunštinu, jak bývá u dvojjazyčných slovníků běžné, a že se tedy jedná o dva různé jazyky. Toto nebezpečí vzrůstá za hranicemi rumunského jazykového prostoru, kde povědomí o rumunském jazyce a lingvistické situaci v Moldavsku rapidně klesá. Tento slovník se navíc snaží kodifikovat další z variet rumunského jazyka, vedle standardního jazyka.

Zatímco dnes je všeobecně přijímána identičnost rumunštiny a tzv. moldavštiny, **v první polovině 20. století existovaly pokusy tzv. moldavštinu derumunizovat**, vytvořit nový, samostatný jazyk, odlišný od rumunštiny.

Snahy o vytvoření moldavského jazyka sahají **na začátek 20. století**, kdy byla carská říše nucena udělat ústupky v národním sebeurčení Rumunů žijících v Besarábii. Car povolil vydávání prvních novin v rumunštině, ovšem psané cyrilicí: Basarabia²³, Viața Basarabiei, Moldovanul ad. Rumunština na pravém břehu Prutu se přitom s cyrilicí rozloučila už v roce 1860.

Pokusy o vytvoření samostatného moldavského jazyka nabraly na intenzitě po roce 1924, s ustavením Moldavské ASSR na území tzv. ukrajinského Podněstří. V roce 1924 tu sice začala být zaváděna spisovná rumunština psaná cyrilicí, ale v roce 1928 přišlo období tzv. madanismu (podle ideologa Leonida Madana). Místní dialekt byl povýšen na spisovný jazyk a doplněn řadou neologismů, které se nikdy neujaly. Cílem tohoto opatření bylo co možná nejvíc odlišit tzv. moldavštinu od rumunštiny. Po čtyřech letech, v roce 1932 došlo k další změně, za normu byla znovu prohlášena spisovná rumunština s pravopisem v latině. Toto období trvalo jen do roku 1938²⁴, kdy se normou stala venkovská mluva doplněná rusismy. Pro uživatele spisovné rumunštiny byl tento jazyk směšný.

Snahy o vytvoření samostatné moldavštiny, odlišné od rumunštiny, ustaly v roce 1956, kdy pozici normy zaujala znovu spisovná rumunština, ovšem i nadále psaná cyrilicí²⁵ a pod označením moldavština. V následujících desetiletích přišla snaha o kultivaci jazyka, kterým se v Moldavské SSR mluvilo. Díky tomu kultivovaný jazyk zůstal na levém a pravém břehu Prutu stejný. Oficiální teorie však i nadále hlásaly odlišnost moldavštiny od rumunštiny:

Președintele Republicii Moldova, Vladimir Voronin, Agenției Informaționale MOLDPRES. [online]. [cit. 2008-10-10]

Dostupné z: <<http://cnt.dnt.md/info/general/index.php>>.

²¹ STATI, Vasile. *Dicționar moldovenesc-românesc*. Chișinău: [s. n.], 2003. ISBN: 9975-78-248-5.

²² Dejte našemu národu právo nazývat se Moldavané. [online]. [cit. 2009-03-10] Dostupné z:

<<http://www.navychod.cz/?req=article&id=271>>.

²³ Viz Příloha 46

²⁴ Viz Příloha 30

²⁵ Cyrilice užívaná ve 20. století pro zápis rumunštiny nebyla shodná s cyrilicí, která se užívala před rokem 1860 v rumunských zemích. Moldavská cyrilice byla vytvořena z ruské azbuky. Obsahovala však i grafém, který v ruské azbuce není, a to <ж> (je cu căciuliță). Zaveden byl v roce 1968. Do té doby měl grafém <ж> hodnotu rumunského <j> i <g> před palatální samohláskou, např. мажоритатеа = majoritatea, режиуне = regiune. (Kolektiv. *Úvod do studia rumunštiny*. Praha: SPN, 1963, s. 144.)

"[...] zvláštnost moldavského jazyka spočívá [...] v jeho dvojnásobném prolnutí se společenstvím slovanských jazyků, zatímco první z nich moldavský jazyk sdílí s jazykem nejbližším - jazykem Valaška a Jižního Sedmihradska, druhé - prolnutí s východními slovanskými jazyky - pociťuje od nynějška odděleně od rumunštiny."²⁶

4. Moldavská republika

4.1.1. Národnostní složení Moldavské republiky

V práci předkládáme řadu statistických dat, která mají jedno společné - jejich **výpovědní hodnotu je třeba brát s jistou rezervou**. Otázka národnosti a mateřského jazyka neruských národů byla citlivým tématem jak v dobách Sovětského svazu, tak později v rámci samostatné Moldavské republiky. Tato problematika se pohybuje na tenkém ledě i na Ukrajině, která se po získání samostatnosti stala bitevním polem ukrajinských nacionalistů. Vysoce sledovaným faktorem je užívaný jazyk a národnost také pro úřady v separatistickém Podněstří. Pro zařazení těchto zpochybnitelných dat jsme se rozhodli proto, že mají svou, i když omezenou, výpovědní hodnotu, a vzhledem k tomu, že důvěryhodnější údaje nejsou k dispozici.

Dostupná jsou data ze sčítání lidu v Moldavské republice v roce 2004. I ta však byla zpochybněna. Obezřetnost je na místě především u dat zachycujících národnost a jazyk respondentů. Sběr dat kritizovala skupina expertů, která dohlížela na průběh sčítání:

"Ačkoli hlášení z terénu ukázala, že většina respondentů na tyto otázky odpovídala spontánně, sedm z deseti skupin pozorovatelů hlásilo případy, kdy sčítací komisaři povzbuzovali respondenty, aby prohlásili, že jsou spíš Moldavané než Rumuni. Co se týče těchto termínů, zmatky často panovaly i v rámci jedné a též rodiny."²⁷

Výsledky sčítání lidu z roku 2004 bývají kritizovány také kvůli tomu, že zahrnují i osoby, které v Moldavsku fakticky nežijí, které jsou za prací v zahraničí. Podle sčítání v roce 2004 v Moldavské republice žilo 3 938 579 lidí²⁸.

Údaje o osobách, které opouštějí Moldavsko, jsou poměrně přesné. Občané jsou totiž povinni své dlouhodobé vycestování ohlásit úřadům. V březnu 2009 podle informací Ústřední volební komise žilo mimo Moldavskou republiku 630 000 moldavských občanů²⁹.

4.1.2. Národní a jazykové sebeurčení rumunskojazyčných obyvatel

---

²⁶ "[...] спецификал лимбий молдовенешть констэ [...] интр'о дублэ реунире ку лумя лимбилор славе, динтре каре чя динтыї, лимба молдовеняскэ, о ымпэртэшеште ку лимба чя май апропиятэ - лимба Валахией ши а Трансилванией де Суд, яр чя де а доуа - еу ам ын ведере реуниря ку чя сдавэ де ест - о ресимте де асум сепарат де лимба ромыне." Zdroj: Ынсемнэрь штиинцифиче але Институлуй де историе, лимбэ ши литературэ ал АШ а РССМ. Chişinău: 1947. In *Енциклопедия советикэ молдовеняскэ*. Вол. 4. Chişinău: Akademia de ştiinţe a RSSM, 1974, s. 376.

²⁷ "Desi rapoartele de pe teren au aratat ca majoritatea respondentilor au dat raspunsuri spontane la aceste intrebari, sapte din cele zece echipe de observatori au raportat cazuri in care recenzorii incurajau respondentii sa declare ca ei sunt mai curand moldoveni, decat romani. Mai mult, chiar si in cadrul uneia si aceleiasi familii, deseori au existat confuzii in privinta acestor termeni." [online]. [cit. 2009-02-27] Dostupné z: <<http://old.azi.md/news?ID=34252>>.

²⁸ Biroul Naţional de Statistică. [online]. [cit. 2009-02-27] Dostupné z: <<http://www.statistica.md>>.

²⁹ Zdroj: zpravodajství Aici şi acum televizní stanice TVMi ze dne 18. března 2009.

Ačkoli jedním ze specifíků národa je společný jazyk, v případě moldavských a ukrajinských Rumunů mezi národním a jazykovým sebeurčením neleží vždy rovnítka. Rumunskojazyčné obyvatelstvo můžeme rozdělit do čtyř skupin:

- 1) Osoba se považuje za Rumuna a svůj jazyk za rumunštinu.
- 2) Osoba se považuje za Rumuna a svůj jazyk za moldavštinu.
- 3) Osoba se považuje za Moldavana a svůj jazyk za rumunštinu.
- 4) Osoba se považuje za Moldavana a svůj jazyk za moldavštinu.

To je důvod, proč se, často významně, liší statistická data zachycující počty obyvatel rumunského/moldavského etnika a uživatel rumunského/moldavského jazyka.

4.1.3. Aktuální národnostní stav v Moldavské republice

Nejsilnější národnostní skupinou v Moldavské republice jsou podle sčítání lidu v roce 2004 Moldavané, představují 75,8 procenta. Tato statistika přitom rozlišuje moldavské a rumunské obyvatelstvo. **V součtu románské obyvatelstvo tvoří 78 procent obyvatel Moldavska.** K dalším početně významným národnostem patří slovanské obyvatelstvo: Ukrajinci, Rusové a Bulhaři – v součtu 16,2 procenta. Ze statistiky jsou zřejmá ještě data o turkitských Gagauzech.

Národnostní složení Moldavské republiky* (podle sčítání lidu v roce 2004) ³⁰		
národnost	počet obyvatel	podíl
Moldavané	2 564 849	75,8 procenta
Ukrajinci	282 406	8,4 procenta
Rusové	201 218	5,9 procenta
Gagauzi	147 500	4,4 procenta
Rumuni	73 276	2,2 procenta
Bulhaři	65 662	1,9 procenta
jiná národnost	34 401	1 procento
nedeklarovaná národnost	14 020	0,4 procenta

* Statistika neobsahuje údaje o oblastech na levém břehu Dněstru, tzv. Podněstří.

Češi v Moldavské republice

Na území Moldavské republiky lze nalézt také původně českou vesnici Huluboaia (do roku 1918 Novohrad). Leží severovýchodně od Cahulu. Češi do této oblasti přišli v druhé polovině 19. století z Ukrajiny. Druhotnou migrací rodáci z východních Čech hledali volnou půdu, kterou by mohli obdělávat.

Počet lidí s českými kořeny se v současnosti odhaduje na pět stovek. Vesnice Huluboaia má dnes smíšenou národnostní strukturu. Vzhledem k tomu, že Huluboaia není geograficky izolovaná (jako např. české vesnice v rumunském Banátu), české etnikum se brzy po svém příchodu do Besarábie začalo asimilovat s ostatním obyvatelstvem. Aktivní znalost češtiny rychle klesá. Česky mluví už jen staří lidé. Část českých obyvatel žije ve městě Cahul. Krajský spolek Novohrad měl v roce 2005 sto dvacet členů³¹.

³⁰ Biroul Național de Statistică

³¹ Češi v Moldavsku (bývalé Besarábii). [online]. [cit. 2009-02-27] Dostupné z:

<http://krajane.radio.cz/en/article_detail/495>.

Také statistika odrážející mateřský jazyk obyvatel Moldavské republiky rozlišuje Moldavany a Rumuny a také tzv. moldavštinu a rumunštinu. Z dat lze vysledovat dva zajímavé údaje. **Osob, které považují za svůj mateřský jazyk ruštinu (380 796 osob), je téměř dvojnásobek než občanů ruské národnosti (201 218 osob).** To lze připsat dominantnímu postavení ruštiny v dobách SSSR, příp. smíšeným manželstvím, v nichž se zpravidla mluví rusky. Z tabulky také vyplývá, že dochází k dichotomii v chápání mateřského jazyka u rumunsky mluvící obyvatelstva. Ačkoli se k rumunské národnosti hlásí 73 276 osob, rumunštinu za svou mateřtinu považuje 558 508 obyvatel Moldavské republiky, tedy téměř osmkrát víc. Zatímco moldavské národnosti statistiky připisují 2 564 849 osob, moldavštinu za svůj mateřský jazyk považuje 2 029 847 lidí. Postavení tzv. moldavštiny je tedy, alespoň podle statistik, velmi silné.

Mateřský jazyk obyvatel Moldavské republiky (podle sčítání lidu v roce 2004)³²				
	moldavština	rumunština	ukrajinština	ruština
celkem	2 029 847	558 508	186 394	380 796
Moldavané	2 011 403	481 593	3 606	63 290
Rumuni	1 139	71 327	131	571
Ukrajinci	8 189	2358	180 981	89 853
Rusové	3 279	1341	586	195 573

Ještě silnější pozici ruského jazyka lze vysledovat ve statistice, která zachycuje nejčastěji užívané jazyky v Moldavské republice. Ačkoli se k ruské národnosti hlásí 201 218 osob, ruština je nejčastěji užívaným jazykem pro 540 990 lidí.

Nejčastěji užívaný jazyk obyvatel Moldavské republiky (podle sčítání lidu v roce 2004)³³				
	moldavština	rumunština	ukrajinština	ruština
celkem	1 988 540	554 814	130 114	540 990
Moldavané	1 949 318	475 126	9 170	128 372
Rumuni	1 597	69 936	81	1 537
Ukrajinci	17 491	4 158	118 699	141 206
Rusové	8 852	2 805	1 224	187 526

Nejčastěji užívaným jazykem v Moldavské republice je rumunština, ať už pod označením moldavština, nebo rumunština. Rumunsky nejčastěji mluví celkem 75,2 procenta obyvatel, což je o něco méně než podíl osob rumunské a moldavské národnosti. K té se totiž hlásí v součtu 78 procent obyvatel Moldavska.

Nejčastěji užívané jazyky v Moldavské republice (podle sčítání lidu v roce 2004)³⁴		
jazyk	počet mluvčích	podíl
moldavština	1 988 540	58,8 procenta
rumunština	554 814	16,4 procenta
ruština	540 990	16 procent
ukrajinština	130 144	3,8 procenta

4.1.4. Podíl dvojjazyčného obyvatelstva

³² Biroul Național de Statistică

³³ Tamtéž

³⁴ Tamtéž

Následující tabulka zachycuje podíl dvojjazyčného obyvatelstva mezi Moldavany v roce 1989 bez ohledu na to, jestli žili na území dnešní Moldavské republiky. Do tabulky jsme pro srovnání zařadili také průměrné údaje o všech neruských národnostech v SSSR. Tabulka byla sestavena podle sčítání lidu v roce 1989.

Lingvistická struktura národů SSSR (v procentech) ³⁵					
obyvatelstvo	neasimilované	neasimilované dvojjazyčné	asimilované dvojjazyčné	asimilované	úroveň dvojjazyčnosti
Moldavané	38,2	53,35	2,01	5,43	55,36
neruské nár.	35,1	47,67	2,74	8,69	50,41

Neasimilované obyvatelstvo mluví pouze národním jazykem. **Neasimilované dvojjazyčné** obyvatelstvo užívá národní jazyk jako svůj první jazyk, druhým jazykem je pro něj ruština. **Asimilované dvojjazyčné** obyvatelstvo mluví ruštinou jako prvním jazykem, národní jazyk má pozici druhého jazyka. **Asimilované** obyvatelstvo mluví jen rusky, národní jazyk v komunikaci neužívá. Údaj **úroveň dvojjazyčnosti** je součtem neasimilovaného dvojjazyčného a asimilovaného dvojjazyčného obyvatelstva.

Úroveň dvojjazyčnosti byla u moldavského obyvatelstva vysoká, mírně vyšší než u neruských národností žijících v SSSR. V roce 1989 byla bilingvní většina obyvatel, a to 55,36 procenta osob. Politické snahy o zachování rumunsko-ruského bilingvismu tedy stojí na reálných základech.

4.2. Legislativní postavení úředního jazyka v Moldavské republice

Jak bylo uvedeno výše, moldavština nikdy nebyla a není západními lingvisty považována za samostatný jazyk. Tento ideologicko-politický konstrukt se přesto vyskytuje ve stěžejním dokumentu moldavské legislativy, tedy v **Ústavě Moldavské republiky**, přijaté 29. července 1994³⁶. Ta upravuje pozici úředního jazyka a fungování ostatních jazyků na území Moldavska.

"1. Úředním jazykem Moldavské republiky je moldavský jazyk psaný latinkou.

2. Stát uznává a hájí právo na uchování, rozvoj a fungování ruského jazyka a dalších jazyků užívaných na území země.

3. Stát podporuje studium jazyků užívaných v mezinárodním styku.

4. Způsob fungování jazyků na území Moldavské republiky upravuje ústavní zákon."³⁷

³⁵ ЧХОЛ, Хо Сун. Языковая ситуация в России и других новых независимых государствах бывшего СССР. In KOLEKTIV. *Языки Российской Федерации и нового зарубежья: статус и функции*. Moskva: Editorial URSS, 2000, s. 386. ISBN 5-8360-0089-1.

³⁶ Viz Příloha 1

³⁷ Tamtéž, článek 13

Článek Právo na vzdělání uvádí, že stát zajišťuje právo zvolit si vyučovací jazyk a že výuka úředního jazyka je zajištěna na všech stupních vzdělávacího systému³⁸.

Článek Volba prezidenta stanoví, že prezidentem republiky může být zvolena jen osoba, která ovládá úřední jazyk³⁹.

Článek Jednací jazyk a právo na tlumočnicka určuje, že soudní jednání probíhá v moldavském jazyce. Soudní jednání se může konat i v jiném jazyce akceptovatelném pro většinu osob, které se účastní procesu⁴⁰.

Základním dokumentem legislativního zakotvení úředního jazyka v Moldavsku je tedy Ústava Moldavské republiky, kterou doplňuje **zákon o fungování jazyků** užívaných na území Moldavské SSR z 1. září 1989⁴¹. I když byl zákon přijat v dobách SSSR, zůstává v platnosti:

"Zákon z 1. září 1989 o fungování jazyků užívaných na území Moldavské republiky zůstává v platnosti v rozsahu, v jakém neodporuje současné Ústavě."⁴²

Ačkoli si úřady stojí za tím, že úředním jazykem v Moldavsku je moldavština, zákon o fungování jazyků užívaných na území Moldavské SSR lingvistickou samostatnost moldavštiny popírá. Zákon totiž přiznává totožnost tzv. moldavštiny s rumunštinou:

"Moldavská SSR podporuje [...] zohlednění reálně existující moldavsko-rumunské lingvistické totožnosti [...]"⁴³

Ruský jazyk sice není v Moldavské republice úředním jazykem, ale zákon o fungování jazyků užívaných na území Moldavské SSR mu značnou část výsad úředního jazyka připisuje. Ruštině propůjčuje **úlohu jazyka komunikace mezi příslušníky různých národů**, kteří žijí v jednom státě.

---

³⁸ Tamtéž, článek 35

³⁹ Tamtéž, článek 78. Podobné ustanovení platí také při volbě gagauzského guvernéra: "Guvernér Gagauzie musí být občanem Moldavské republiky, který dosáhl věku 35 let a ovládá gagauzský jazyk./Guvernatorul Găgăuziei trebuie să fie cetățean al Republicii Moldova care a împlinit vârsta de 35 de ani și posedă limba găgăuză." (Zákon o zvláštním právním postavení Gagauzie (Gagauz-Yeri), č. 344-XIII z 23. prosince 1994, přijatý Parlamentem Moldavské republiky)

⁴⁰ Tamtéž, článek 118

⁴¹ Viz Příloha 2

⁴² Viz Příloha 1

⁴³ Viz Příloha 2

Narozdíl od Moldavské republiky interetnická komunikace zpravidla probíhá v úředním jazyce toho kterého státu:

"Moldavská SSR zaručuje na svém území nezbytné podmínky pro užívání a rozvoj ruštiny jako jazyka komunikace mezi národy [...]."⁴⁴

"Ruský jazyk [...] se užívá na území republiky vedle moldavského jazyka jako jazyk komunikace mezi národy, což zaručuje reálný národně-ruský a rusko-národní bilingvismus."⁴⁵

Zákon o fungování jazyků užívaných na území Moldavské SSR nevyžaduje bezvýhradné užívání rumunštiny ani v komunikaci občanů s úřady:

"Při kontaktu s orgány státní moci, státní správy a společenských organizací [...] si jazyk ústní nebo psané komunikace - moldavštinu nebo ruštinu - zvolí občan."⁴⁶

Státní správa se již v roce 1989 připravovala na fungování v rumunštině:

"Pracovním jazykem v orgánech státní moci, státní správy a společenských organizací je státní jazyk, který se zavádí po etapách. Zároveň je zajištěn překlad do ruštiny."⁴⁷

Zákon neupravuje užívání jazyků v interpersonálních vztazích. Svobodný výběr jazyka mají i účastníci veřejných akcí, jako jsou kongresy, shromáždění a jiné manifestace⁴⁸.

Předškolní zařízení a základní školy fungují na principu monolingvismu. Komunikace v nich probíhá ve vyučovacím jazyce. Bilingvní zařízení se zřizují jen v oblastech, v nichž není dostatek dětí pro otevření monolingvních zařízení⁴⁹. Na středních školách může v případě potřeby probíhat výuka i v ruštině⁵⁰.

---

⁴⁴ Tamtéž

⁴⁵ Tamtéž, článek 3. Viz 4.1.4.

⁴⁶ Tamtéž, článek 6

⁴⁷ Tamtéž, článek 9

⁴⁸ Tamtéž, článek 8

⁴⁹ Tamtéž, článek 19

⁵⁰ Tamtéž, článek 20

Geografické názvy lokalit na území Moldavské republiky mají oficiální název jen v úředním jazyce, resp. gagauzštině. Ve vesnických oblastech je povoleno označení v jazyce národnostní menšiny, která tu představuje většinové obyvatelstvo⁵¹.

Druhořadé postavení rumunštiny v Moldavské SSR mělo četné sociolingvistické dopady.

V rumunštině užívané v SSSR se rozšířilo např. oslovení vážených osob ve formě, která je běžná v ruštině, a užívání patronyma⁵². Tento jev nově upravuje zákon o fungování jazyků užívaných na území Moldavské SSR:

"Jméno občana Moldavské SSR moldavské národnosti se skládá z křestního jména (nebo z více křestních jmen) a příjmení (jednoduchého nebo dvojitého). Příjmení se nemění podle rodu, jméno po otci se užívá bez sufixu⁵³. Při přepisu moldavských křestních jmen a příjmení do jiných jazyků se zachovávají zvláštnosti jejich psaní v moldavštině beze změn."⁵⁴

Tento zákon neupravuje pravopis jmen zástupců jiných národností.

Zákon o fungování jazyků užívaných na území Moldavské SSR pamatuje i na své případné obcházení. Např. u dvojazyčných nápisů stanoví, že texty v úředním jazyce nesmí být menší než texty v jiných jazycích⁵⁵.

V oblastech s gagauzským obyvatelstvem mají při výše zmíněné komunikaci občané právo užívat i gagauzštinu. Na územích, kde většinu obyvatel představují zástupci národnostních menšin, mohou být oficiální spisy vyhotoveny i v jazyce příslušné národnostní menšiny a následně přeloženy do úředního jazyka⁵⁶.

---

⁵¹ Tamtéž, článek 24

⁵² Např. Viorica Ivanovna, Măria Vasilevna (BUSUIOC, Aureliu. *Unchiul din Paris. Singur în fața dragostei*. Chișinău: Litera, 1998, s. 179. ISBN 9975-74-118-5.) Užívání patronyma zůstává v moldavské společnosti rozšířené (zejména u starších lidí), a tak se objevuje i na nových hrobech rumunských obyvatel na kišiněvském hřbitově. Viz Příloha 47.

⁵³ -ovici, -evici, -ovna, -evna (MAGDER, Tudor. *Молдавский язык. Как его познать? = Limba moldovenească: cum s-o cunoaștem?* [S.l. : s.n.] 1990, s. 9.)

⁵⁴ Tamtéž, článek 26

⁵⁵ Tamtéž

⁵⁶ Tamtéž

Přechod pravopisu od cyrilice k latině upravil **zákon o návratu moldavského jazyka k latině**⁵⁷ z 31. srpna 1989, který přijal Nejvyšší sovět Moldavské sovětské socialistické republiky. Ten přechodné období rozdělil do dvou etap.

V první etapě, v letech 1989 až 1993, stanovil vytvoření technických podmínek pro tisk publikací v latině, přechod k latině ve vzdělávacích institucích a užívání latinky v televizi. V druhé etapě, v letech 1994 a 1995, došlo k ukončení přechodu k pravopisu v latině ve všech oblastech veřejného života a vystavení nových dokladů totožnosti. Noviny, časopisy, umělecká i odborná literatura směly v přechodném období nadále vycházet v cyrilici.⁵⁸

Zákon o návratu k latině také prohlásil všechny práce vydané cyrilicí za trvalou součást duševního bohatství.

Výměna učebnic moldavského jazyka

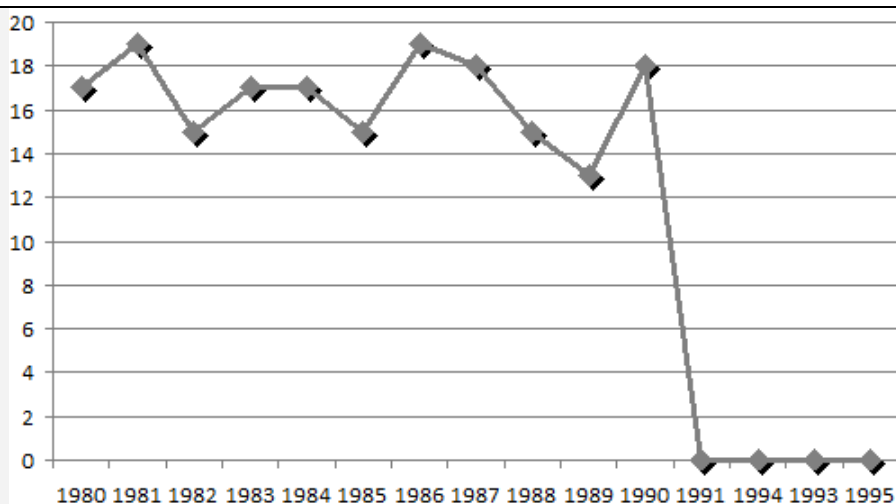
Zajímavý údaj lze vystopovat v katalogu Národní knihovny Moldavské republiky (BNRM)⁵⁹. Při zadání syntagmatu moldavský jazyk v názvu publikací a roku vydání je názorně vidět, kdy přestaly vycházet učebnice moldavštiny. Po celá osmdesátá léta v katalogu nacházíme kolem 17 publikací ročně, na začátku devadesátých let jejich výskyt prudce klesá.

Výskyt publikací se syntagmatem moldavský jazyk v katalogu BNRM															
1980	1981	1982	1983	1984	1985	1986	1987	1988	1989	1990	1991	1992	1993	1994	1995
17	19	15	17	17	15	19	18	15	13	18	3	0	0	0	0

⁵⁷ Zákon o návratu moldavského jazyka k latině, viz Příloha 3

⁵⁸ V době, kdy nebyly vytvořeny dostatečné technické podmínky pro tisk v latině, se některé moldavské publikace tiskly v pobaltských republikách. Místní tiskárny byly vybaveny pro tisk v latině, protože místní jazyky užívaly latinku i v dobách SSSR.

⁵⁹ Biblioteca Națională a Republicii Moldova. [online]. [cit. 2009-02-18] Dostupné z: < <http://catalog.bnrm.md>>.

Tyto údaje mají omezenou výpovědní hodnotu. Zahrnují totiž jen publikace vydané na území Moldavské republiky. Mimo přehled tak zůstávají např. učebnice moldavského jazyka a moldavské literatury vydané v roce 2006 v Oděse⁶⁰. A s rezervou je třeba brát také úplnost katalogu. Důvěryhodnější data však nejsou k dispozici, proto je do práce zařazujeme.

4.3. Vyučování v rumunštině a dalších jazycích

Vyučování v Moldavské republice probíhá na principu monolingvismu⁶¹. Poměr jazyků ve vyučování se v posledních letech nemění. V rumunštině studuje zhruba 80 procent a v ruštině zhruba 20 procent studentů⁶². Počty studentů v jiných jazycích jsou ze statistického hlediska zanedbatelné.

Počet žáků a studentů podle jazyka studia (denní studium) ⁶³					
Počet	2003/2004	2004/2005	2005/2006	2006/2007	2007/2008
studentů celkem	578 700	546 600	517 000	491 500	461 000
tzv. moldavština	458 600	434 800	410 900	390 900	367 000 (79,6%)
ruština	119 300	111 100	105 200	99 800	93 100 (20,2%)
jiný jazyk	800	700	900	800	900 (0,2%)

Poměr jazyků, v nichž mladí Moldavané studují, ne zcela odpovídá národnostnímu složení Moldavské republiky⁶⁴. Rumunsky mluvící národy v populaci představují 78 procent, což více méně odpovídá

⁶⁰ KOLEKTIV. *Limba moldovenească*. Oděsa: Astroprint, 2006. ISBN 966-318-606-2. + KOLEKTIV. *Literatura moldovenească*. Oděsa: Astroprint, 2006. ISBN 966-318-605-4. Viz 7.3.

⁶¹ Viz 4.2.

⁶² V roce 1988 bylo v Kišiněvě ze 198 mateřských škol jen 18 moldavských, jen na sedmi z 60 středních škol byla vyučovacím jazykem moldavština. Zdroj: CIORĂNESCU, George. *Basarabia, pământ românesc*, s. 224.

⁶³ Biroul Național de Statistică

⁶⁴ Viz 4.1.

počtu studentů v rumunských třídách (79,6 procenta). Mírně vyšší poměr studentů oproti národnostnímu podílu lze vysvětlit lepší dostupností studia v úředním jazyce.

Významnější disproporci najdeme u studentů v ruštině, ve které studuje 20,2 procenta osob. Podíl ruského obyvatelstva v moldavské populaci je přitom 5,9 procenta. Ani pokud vyjdeme z předpokladu, že studiu v ruštině dává přednost i nejpočetnější slovanská menšina v Moldavsku - Ukrajinci (8,4 procenta), nezískáme poměr studentů odpovídající národnostnímu složení. Ruské a ukrajinské obyvatelstvo reprezentuje v moldavské populaci 14,3 procenta.

Ještě výraznější nepoměr nacházíme u vysokoškolských studentů:

"[...] jen 65 procent studentů studuje v rumunštině [...] 29.8 procenta studuje v ruštině."⁶⁵

Poměrně vysoký počet studentů v ruských třídách lze vysvětlit nejen tradičně silnou pozicí ruštiny, přetrvávající z dob SSSR, ale také tím, že ruština je světový jazyk. Uplatnění absolventů ruských škol je díky počtu ruských mluvčích mnohonásobně vyšší než absolventů rumunských škol.

V AO Gagauzie v Comratu funguje Comratská státní univerzita, kde lze studovat i v gagauzštině, a v Taraclii pracuje Taracliiská státní univerzita, na které se přednáší i v bulharštině. Fungování comratské univerzity podporuje Turecko a fungování taracliiské univerzity Bulharsko.

4.3.1. Studijní plány

Oficiální statistická data uvádějí, že 80 procent žáků a studentů navštěvuje školy s vyučováním v moldavštině. Na těchto školách se však předmět s názvem moldavština nevyučuje. Ve studijních plánech Ministerstva školství a mládeže Moldavské republiky se objevují sylaby pouze pro rumunský jazyk a literaturu⁶⁶. Tak jsou tyto předměty uvedeny i na vysvědčení. Obor moldavský jazyk a literatura nenajdeme ani v seznamu akreditovaných vzdělávacích institucí⁶⁷.

---

⁶⁵ "[...] only 65% of students study in Romanian [...] 29.8% of students study in Russian." Zdroj: Biroul Național de Statistică

⁶⁶ Viz Příloha 16 a 17

⁶⁷ Sistemul Educațional: Instituții de învățământ acreditate. [online]. [cit. 2009-02-27] Dostupné z: <<http://www.edu.md/?lng=ro&MenuItem=3&SubMenu0=6>>.

Existují snahy tento stav změnit. Moldavský prezident Vladimir Voronin v prosinci 2007 žádal úřady v Bălți, aby ve studijních plánech zaměnily předmět "rumunský jazyk" za "moldavský jazyk". Voronin prohlásil, že pro vzdělávací instituce zajistí příslušné učebnice⁶⁸.

Proti záměru zavést na školách předmět "moldavský jazyk" protestovali profesori univerzity v Bălți. Zástupci Ministerstva školství a mládeže oznámili, že oficiálně nedostali žádné pokyny k zavedení vyučování moldavštiny⁶⁹.

Ruština je na všech školách Moldavské republiky povinným předmětem.⁷⁰

4.4. Jazyková situace v médiích a kultuře

Při pozorování, jak se ve společnosti užívá úřední jazyk, hrají kromě školství jednu z hlavních rolí také sdělovací prostředky. Aktuální stav v Moldavské republice je na hony vzdálen normálu v západní Evropě. V Moldavsku žije 78 procent rumunského, resp. moldavského, obyvatelstva a necelých 6 procent Rusů. Nabídka audiovizuálních stanic je k tomuto poměru ve výrazné nerovnováze: "[...] v Moldavské republice existuje přes 80 rozhlasových a televizních stanic, které přebírají programy v ruském jazyce, a jen 13 stanic vysílá převážně v rumunském jazyce."⁷¹

4.4.1. Rozhlas a televize

Mediální krajina se začala v Moldavsku utvářet až po rozpadu Sovětského svazu. Do té doby na území Moldavska nemůže být řeč o audiovizuálním trhu. Tradičně silné postavení ruských kanálů, zděděné z dob SSSR, mediální scénu v Moldavsku deformuje, a to i po jazykové stránce. Moldavskému éteru významněji neprospěl ani vstup rumunských stanic, které mají delší tradici než nově vzniklé stanice v Moldavsku. Rychlý rozvoj médií v Rusku a Rumunsku moldavský audiovizuální trh decimuje. Chudý reklamní trh v Moldavsku nedovoluje vyrábět konkurenceschopné programy, a to zejména pro televizi. Moldavské publikum je navíc oproti oběma zemím nepočtené. Domácím společnostem by tedy nezaručovalo rentabilitu ani při shodných hospodářských výsledcích jako v Rusku či Rumunsku.

U **audiovizuálních médií** vládne nejtvrďší konkurence. Počet terestrických kmitočtů je totiž omezen, frekvence lze proto považovat za nerostné, tedy vyčerpitelné, bohatství, a tak je oblast rozhlasu a televize vystavena největší kontrole a omezením, a to i jazykovým.

Nejvyšší sledovanost má ruský televizní kanál Pervyj (v Moldavsku od roku 2007 pod názvem Prime), který si v Moldavsku zachovává silnou pozici od dob SSSR. Jeho program je díky velkému dosahu atraktivní. Čistě moldavská stanice by si takto nákladný program mohla jen stěží dovolit nabízet. V Moldavsku je vysílána téměř totožná verze programu jako v Rusku, tedy i se zpravodajstvím

⁶⁸ Voronin cere predarea 'limbii moldovenești'. [online]. [cit. 2009-02-27] Dostupné z:

<<http://www.basarabeni.ro/stiri.php?action=read&pagina=1344>>.

⁶⁹ Tamtéž

⁷⁰ CHIFU, Iulian. *Basarabia sub ocupație sovietică și tentative contemporane de revenire sub tutela Moscovei*.

București: Politeia-SNSPA, 2004, s. 245. ISBN 973-86287-8-4.

⁷¹ "[...] în Republica Moldova există peste 80 de posturi de radio și TV care retransmit programe în limba rusă și numai 13 posturi emit preponderent în limba română." Zdroj: Strategia de acoperire a teritoriului național cu servicii de programe audiovizuale (2007 – 2010) - Strategie pokrytí území státu audiovizuálními programy (2007-2010), vydána 1. ledna 2007 Nadací Soros. [online]. [cit. 2009-01-26] Dostupné z:

<http://www.soros.md/docs/STRATEGIA_CCA.doc>.

vyráběným pro diváka v Ruské federaci. Moldavský program se liší jen několika málo magazíny, krátkým zpravodajským souhrnem v rumunštině, předpovědí počasí a reklamními bloky, které propagují služby a výrobky dostupné na moldavském trhu.

Dalším významným televizním kanálem je Moldova 1 [unu], jeden z programů moldavského státního rozhlasu a televize TRM (Teleradio Moldova), který bývá označován za závislý na vládě⁷². Moldova 1 nabízí plnoformátový program převážně v rumunském jazyce, s pravidelnými pořady v ruštině. Několikrát denně jsou vysílány zpravodajské relace v rumunštině. Hlavní zpravodajský pořad Mesager má svou rumunskou (ve 21 hodin) a ruskou verzi (v 19 hodin)⁷³. Původně ruskojazyčné filmy, které vznikly za dob SSSR, bývají na Moldova 1 uváděny s rumunským dabingem. Dalším kanálem TRM je program TVM Internațional určený divákům mimo Moldavsko. Také tento kanál uvádí většinu pořadů v rumunštině nebo s rumunskými titulky. Výjimku tvoří ruskojazyčné vydání zpravodajského pořadu Mesager.

Další televizní kanály jsou většinou moldavskou verzí ruských kanálů (např. CTC, Мыз ТВ) nebo od ruských stanic přejímají podstatnou část svého programu (např. TV7). Po celém území Moldavska do minulého roku vysílal první program rumunské televize TVR1, ale nebyla mu prodloužena licence⁷⁴. V současnosti lze vysílání rumunské veřejnoprávní televize sledovat prostřednictvím některých kabelových rozvodů. Významným rumunskojazyčným kanálem je Pro TV Chișinău. Po většinu dne vysílá pořady sesterské stanice Pro TV z Rumunska, ale několikrát denně vyrábí vlastní zpravodajské relace. V dřívějších letech stanice vysílala jednou denně zpravodajskou relaci také v ruštině, ale po roce 2005 od toho upustila. Gagauzská stanice GRT přejímá programy z Turecka.

Odlíšná situace je na rozhlasovém trhu. Vzhledem k nižším výrobním nákladům rozhlasového vysílání působí v moldavském éteru více programů určených výhradně místnímu posluchači. Státní rozhlas a televize TRM vysílá plnoformátový program Radio Moldova a program pro zahraničí. Radio Moldova vytváří programy převážně v rumunském jazyce, ale objevují se i pořady v ruštině, mimo jiné čtyřikrát denně zpravodajství. Radio Moldova Internațional vysílá bloky v angličtině, francouzštině, španělštině, ruštině a rumunštině. Jeho program není na moldavském území zachytitelný, protože není určen primárně pro moldavského posluchače.

Programy soukromých stanic jsou převážně hudební. Existují kanály, které vysílají výhradně v rumunském jazyce⁷⁵ a do svého vysílání zařazují jen rumunsky zpívané hudební tituly (Radio Noroc). I na rozhlasovém trhu působí řada lokalizovaných verzí ruských stanic (např. Хит FM, Авто-Радио nebo Русское Радио, které hraje jen ruskou hudbu). V předchozích letech tyto stanice zařazovaly do svého programu vysílání přebírané z Moskvy, ale dnes je tato praxe spíše výjimkou. Na moldavské rozhlasové scéně působí i rumunsky mluvící stanice, které svůj program doplňují nebo dříve doplňovaly převzatým vysíláním sesterských stanic z Rumunska (např. Kiss FM, Pro FM). Ale

⁷² Consiliu Europei condamna dur regimul de la Tiraspol. [online]. [cit. 2009-01-26] Dostupné z:

<<http://www.hotnews.ro/stiri-arhiva-1255527-consiliu-europei-condamna-dur-regimul-tiraspol.htm>>.

⁷³ Jednotlivé verze bývají striktně jazykově odděleny. Vyjádření mluvčích, kteří neuvádějí jazyk zpravodajské relace, bývají přeložena, i když se jedná o občany Moldavska. Pokud např. premiér na tiskové konferenci mluví rusky, jeho prohlášení bývá v rumunské verzi přemluveno rumunsky. Tato praxe se uplatňuje i v dalších postsovětských republikách, např. na Ukrajině. To je rozdíl oproti zvyklostem v někdejší Československé televizi, která vytvářela zpravodajství dvojjazyčné.

⁷⁴ CNA-ul moldovenesc a retras licenta de emisie postului TVR1. [online]. [cit. 2009-01-26] Dostupné z:

<<http://www.hotnews.ro/stiri-arhiva-1023455-cna-moldovenesc-retras-licenta-emisie-postului-tvr1.htm>>.

⁷⁵ Výhradně v rumunštině jsou vysílány i reklamní spoty, což je v současné době spíše výjimkou.

i u rumunskojazyčných stanic převzatého programu ubývá. Některé kanály dokonce vytvářejí celý program v Kišiněvě pod novým názvem. Např. rumunské Radio Național FM v Moldavsku začalo vysílat pod názvem Fresh FM.

V **AO Gagauzie** funguje mediální společnost Gagauziya Radio Televizionu (GRT), která má od roku 2007 statut občanské společnosti, zatímco dřív byla státní organizací. GRT vysílá jeden rozhlasový a jeden televizní program, a to ve všech úředních jazycích na území Gagauzie, tedy v gagauzštině, ruštině a tzv. moldavštině. GRT na svých internetových stránkách⁷⁶ deklaruje, že 50 procent programu bude v gagauzštině, 30 procent v ruštině a 20 procent v tzv. moldavštině.

V Gagauzii vysílají také celomoldavské programy. Některé z nich vyrábějí pro Gagauzii programová okna v gagauzštině, např. Хит FM. V Taraclii funguje stanice Radio Albena, která zařazuje pořady v bulharštině, i přejeté z bulharských stanic.

4.4.1.1. Audiovizuální zákoník

Audiovizuální vysílání v Moldavské republice reguluje **audiovizuální zákoník**⁷⁷. Jeho paragraf 11 věnuje pozornost ochraně lingvistického a kulturního dědictví národa. Ten stanoví:

(1) Při vypracování Strategie územního pokrytí programy Koordinační rada audiovizuálních médií na celostátní i místní úrovni zohlední lingvistické zvláštnosti a zajistí, aby od 1. ledna 2010 nejméně 70 procent z počtu frekvencí bylo poskytnuto programům vysílaným v úředním jazyce. Toto ustanovení se nevztahuje na posouzení hudebních skladeb.

(2) Od 1. ledna 2010 nejméně 80 procent z objemu programů provozovatelů vysílání bude tvořit vlastní, tuzemská výroba a evropská díla, z nichž 50procentní objem bude vysílán v hodinách s maximální sledovaností.

(3) Do 1. ledna 2007 vlastní a tuzemská výroba informativního a analytického charakteru vysílaná provozovatelem vysílání bude z alespoň 65 procent v úředním jazyce. Počínaje 1. lednem 2007 bude tato výroba tvořit alespoň 70 procent a od 1. ledna 2010 alespoň 80 procent.

(4) Kulturní a hudební programy vysílané v hodinách s maximální sledovaností budou tvořeny tuzemskou produkcí v poměru nejméně 60 procent týdenního objemu vyhrazenému vysílání příslušného žánru audiovizuální výroby.

(5) Úryvky programu vysílaného v jiných jazycích budou doprovázeny překladem do úředního jazyka (dabing, ozvučení nebo titulování). Toto ustanovení se neuplatňuje na vzdělávací programy cizích jazyků a posouzení hudebních klipů.

(6) V případě, že provozovatel vysílání uvede program v jiném než úředním jazyce, jazyk programu bude uváděn v uveřejněném přehledu pořadů.

(7) Umělecké a dokumentární filmy budou uváděny s dabingem nebo titulky se zachovanou originální zvukovou stopou a filmy pro děti budou nadabovány nebo ozvučeny do úředního jazyka.

(8) Při vytváření nabídky programů pro retransmisi provozovatelé programů dají přednost programům vytvořeným v úředním jazyce.

---

⁷⁶ Концепция Общественной Компании «Gagauziya Radio Televizionu». [online]. [cit. 2009-01-26] Dostupné z: <<http://gagauz.tv/koncept.php>>.

⁷⁷ Viz Příloha 4

(9) V oblastech, v nichž zástupci národnostní menšiny představují většinu obyvatelstva, místní a regionální provozovatelé vysílání zajistí vysílání pořadů v úředním jazyce v poměru alespoň 20 procent programu. Činnost v lingvistické oblasti společnosti "Teleradio Găgăuzia" bude upravena i oprávněnými úřady AO Gagauzie.

Koordinální rada audiovizuálních médií (obdoba Rady pro rozhlasové a televizní vysílání ČR) podle zákoníku věnuje pozornost především udělování rozhlasových a televizních licencí. Od začátku roku 2010 by na 70 procentech z nich měly být vysílány programy v úředním jazyce, tedy bez ohledu na to, jestli půjde o programy vyrobené v Moldavsku či přejeté. Rada dále sleduje podíl vysílaných programů v úředním jazyce. Od roku 2010 by měly moldavské televize a rozhlasové stanice zařazovat do svého vysílání 80 procent pořadů v úředním jazyce. V tzv. prime-timu by měl jejich podíl představovat alespoň 60 procent. Všechny převzaté pořady pro děti mají být podle zákoníku nadabovány nebo namluveny do úředního jazyka. V oblastech, kde většinu obyvatel představují zástupci národnostních menšin, je pětina vysílacího času vyhrazena pořadům v jazyce národnostní menšiny.

A jak vypadá praxe roku 2009? Televizní stanice vysílají filmy, seriály a další pořady především v ruštině, resp. s ruským dabingem a k tomu s rumunskými titulky.

4.4.2. Tištěná média

V Moldavsku jsou k dostání **noviny a časopisy**⁷⁸ především v rumunštině a ruštině. Na stáncích jsou jak autochtonní tituly (např. Jurnal de Chișinău, Flux⁷⁹, Кишинёвские новости), tak tituly z Rumunska a Ruska. Místně jsou k dispozici i tituly národnostních menšin (např. gagauzské Ana Sözü). Některá periodika jsou lokalizovanou verzí rumunských a hlavně ruských titulů (např. Комсомольская правда в Молдове⁸⁰).

4.4.3. Internetová média

Moldavský čtenář má k dispozici zpravodajství také na **internetu**. Webové verze tištěných, případně audiovizuálních médií (např. jurnal.md, radionoroc.md, protv.md), tak čistě elektronická média bez jiné podoby (např. azi.md). Ta jsou často součástí internetových portálů, které kromě zpravodajství nabízejí i další služby (např. vyhledávání, inzertní rubriky). Elektronické verze tištěných médií bývají na internetu ve stejném jazyce jako tištěný list (např. flux.md pouze v rumunštině, Независимая Молдова jen v ruštině). Výhradně internetová média bývají dvojjazyčná, ale není to pravidlem (např. azi.md má rumunskou, ruskou a anglickou verzi, point.md má jen ruskou verzi).

4.4.4. Kina

Moldavská **kina** nabízejí především celosvětově rozšířenou produkci americké kinematografie. V moldavských kinech bývá uváděna v originální verzi s ruskými titulky nebo s ruským dabingem. (V Moldavsku má dabing - většinou do ruštiny - tradici, narozdíl od Rumunska, kde jsou zahraniční filmy uváděny výhradně s titulky.) Nabídku kin doplňují novinkové ruské filmy, po kterých je díky reklamě poptávka. Rumunské filmy se na moldavských plátnech objevují výjimečně - v rámci přehlídek rumunské kinematografie. Uváděny přitom bývají časem prověřené snímky a v menší míře i

⁷⁸ Narozdíl od České republiky není u tištěných médií v Moldavské republice stanovena pevná cena. Vlastnické vztahy titulů jsou nepřehledné a nejsou předmětem této práce.

⁷⁹ Viz Příloha 18

⁸⁰ Viz Příloha 19

nové rumunské filmy. Vzhledem k tomu, že po rozpadu Sovětského svazu moldavská kinematografie spí, autochtonní filmy v moldavských biographech zcela chybí.

4.4.5. Divadla

Jazykově přiměřenější situace je u nabídky **divadel**. Po celém Moldavsku působí jak rumunské, tak ruské dramatické soubory. Např. v Kišiněvě pracuje rumunský soubor Národního divadla Mihaie Eminesca a soubor Státního ruského dramatického divadla Antona Pavloviče Čechova. Zatímco rumunsky mluvící soubory nabízejí repertoár sestavený z děl světových (i ruských) a v menší míře rumunských klasiků, ruské soubory se drží především předloh ruských autorů.

4.5. Aktuální jazykové otázky

4.5.1. Obcházení označení jazyka

Od roku 1989 se dne 31. srpna v Moldavsku slaví den jazyka, který má připomenout celonárodní hnutí za návrat k pravopisu v latině. Takový svátek má Moldavská republika jako jeden z mála států. Ani tato výjimečnost Moldavsko neochránila před problémy s pojmenováním svátku. Zpočátku byl tento den titulován jako Jazyk náš rumunský (Limba noastră cea română) nebo Den rumunského jazyka (Ziua limbii române). V roce 2001 moldavské vedení rozhodlo o změně názvu svátku na Náš jazyk (Limba noastră). Bezpohlavnost aktuálního označení lépe než cokoli jiného demonstruje neustálenou lingvistickou situaci v moldavské společnosti.

Podle ústavy je úředním jazykem moldavština. Děti na vysvědčení dostávají známky z rumunštiny. To jsou úřední doklady, kde se přesnému označení jazyka nelze vyhnout. V ostatních oblastech života se s jasným názvem jazyka setkáme jen výjimečně. Např. v rozhlase na konci zpráv v ruštině uslyšíme, že za hodinu se vysílají zprávy "v úředním jazyce". Často narazíme na sousloví jako: náš jazyk, státní jazyk, oficiální jazyk, národní jazyk. Svým způsobem unikátní název nese učebnice rumunštiny Jazyk, který nás spojuje (Limba care ne unește)⁸¹. Vyšla v Kišiněvě v roce 2003 pod hlavičkou Programu OSN pro rozvoj.

Tvůrci vícejazyčných internetových stránek často sahají místo po označení jazyka po vlaječkách, které přesně nepojmenovávají jazyk zvolené verze. Vznik těchto eufemismů je dokladem toho, jak citlivé téma je označování rumunštiny v současném Moldavsku. Vláda však v roce 2006 rozhodla, že rumunština na internetových stránkách úřadů má být označena jako moldavský jazyk, resp. zkratkou tohoto jazyka. Na začátku roku 2009 se tímto nařízením řídily internetové prezentace všech moldavských ministerstev. Nebo místo slovního označení používaly symbol státní vlajky. Na stránkách kišiněvské radnice byla i nadále zkratka RO.

4.5.2. Ekonomická rusifikace

Současné Moldavsko se potýká s tzv. ekonomickou rusifikací. Kořeny tohoto sociolingvistického jevu je třeba hledat v dobách Sovětského svazu, kdy do Moldavska přicházeli pracovníci z Ruska. Ti bývali Moskvou dosazováni do vrcholných funkcí nejen v politice, ale také v institucích společenského života a v ekonomické sféře. Díky vazbám, které si tito lidé za dob SSSR vybudovali, "[...] jsou velké obchody

---

⁸¹ Departamentul Relațiilor Interetnice, Programul Națiunilor Unite pentru Dezvoltare, Proiectul "Limba - mijloc de integrare socială". [online]. [cit. 2009-01-11] Dostupné z: <<http://cnt.dnt.md/romint/undp/index.php>>.

v Moldavsku kontrolovány etnickými Rusy⁸². Zakládají nové firmy, v nichž se mluví jazykem, který ovládá majitel.

Další příčinou tzv. ekonomické rusifikace je univerzálnost ruštiny v moldavském prostředí. Jedna z hořkých průpovědek tvrdí, že když se při cestě na výlet v autobuse sejde čtyřicet Rumunů a jeden Rus, celý zájezd bude mluvit rusky. To jen potvrzuje neotřesitelnou pozici ruštiny jako jazyka interetnické komunikace. K tomu, že rusky rozumí prakticky každý občan Moldavské republiky, přihlížejí také výrobci, zadavatelé reklam a také média. Reklama či program v ruštině má potenciál oslovit širší publikum než pořad v rumunštině.

4.5.3. EU nepřímo uznala existenci moldavštiny

Dne 10. října 2007 podpisem bilaterálních smluv představitelé Evropské unie oficiálně potvrdili existenci moldavského jazyka. Ve Smlouvě o zjednodušení vízového režimu a Smlouvě o vydávání osob s nelegálním pobytem je uvedeno, že jsou podepsány v moldavském jazyce, což představuje faktické uznání moldavštiny Evropskou unií⁸³.

O několik dnů později komisař EU pro mnohojazyčnost Leonard Orban požádal své kolegy, aby se v budoucnu v dokumentech uzavřených mezi EU a Moldavskou republikou vyhnuli syntagmatu "moldavský jazyk"⁸⁴. Europoslanec Marian-Jean Marinescu doporučil místo označení "moldavský jazyk" spojení "úřední jazyk"⁸⁵. Orban také prohlásil, že odkazy na moldavský jazyk na stránkách Evropské komise byly změněny.

4.5.4. Moldavština ztratila vlastní kódy ISO

Moldavskému jazyku byly uděleny vlastní kódy v rámci standardu ISO 639-2, ale Knihovna amerického kongresu tento standard změnila. Od listopadu 2008 standard moldavštinu popisuje jako variantu rumunštiny. Identifikační znaky "mo" a "mol" jsou nahrazovány znaky "ro", "ron" a "rum".

Podle iniciátora změny, rumunského administrátora otevřené encyklopedie Wikipedie Bogdana Stancesca, výsledkem této technické změny bude, že v žádné knihovně světa a žádném informačním systému - od domácího počítače po standardy napojené na internet a telefonii - už nebude zmiňován moldavský jazyk⁸⁶.

---

⁸² "[...] în Moldova, marile afaceri sunt controlate de etnici ruși." Zdroj: CHIFU, Iulian. *Basarabia sub ocupație sovietică și tentative contemporane de revenire sub tutela Moscovei*, s. 244.

⁸³ Recul pentru limba moldovenească! [online]. [cit. 2009-02-27] Dostupné z: <http://www.divers.ro/focus_ro?wid=37452&func=viewSubmission&sid=9418>.

⁸⁴ Orban a eliminat "limba moldovenească" de pe site-ul Comisiei Europene. [online]. [cit. 2009-02-27] Dostupné z: <<http://www.adevarul.ro/articole/2007/orban-a-eliminat-limba-moldoveneasca-de-pe-site-ul-comisiei-europene.html>>.

⁸⁵ Un europarlamentar roman recomanda excluderea sintagmei "limba moldoveneasca" din acordurile semnate recent intre Comunitatea Europeana si Republica Moldova. [online]. [cit. 2009-01-27] Dostupné z: <<http://www.europa.md/rom/serch/1/2456>>.

⁸⁶ Recul pentru limba moldovenească!

V březnu 2009 byl v katalogu Národní knihovny České republiky kód "mol" zachován, např. u románu Vladimira Beșleagy Zbor frânt, rok vydání 1992⁸⁷. Jako jazyk dokumentu je tedy v katalogu uvedena moldavština, a to i v roce, kdy v Moldavské republice (v místě vydání knihy) byla úředním jazykem oficiálně rumunština.

4.5.5. Wikipedie v moldavštině

V otevřené encyklopedii Wikipedie lze najít stránky v tzv. moldavském jazyce, psaném cyrilicí⁸⁸. Počtem hesel patří k nejméně rozpracovaným jazykovým verzím Wikipedie. Vysvětlení lze najít na rumunských stránkách encyklopedie, psaných latinkou:

[...] automatické vytvoření série projektů v jiných jazycích, na základě mezinárodních standardů, umožnilo vznik, kromě jiných, Wikipedie v moldavském jazyce, jako následek toho, že tento jazyk měl ve standardu ISO 639 kódy mo a mol, odlišné od rumunštiny. Tento projekt původně dovolil psaní článků jak v latině, tak v cyrilici [...] Po mnohých a horlivých diskusích byl nakonec projekt v roce 2006 zmražen [...]⁸⁹

4.5.6. Nejednotnost pravopisné normy

Rumunská akademie v roce 1993 zavedla nový pravopis, jehož nejviditelnější změnou je užívání â a î. Moldavská akademie věd však stejnou změnu nezavedla, takže od roku 1993 v Rumunsku a Moldavské republice platily dvě různé pravopisné normy. Tento rozdíl byl odstraněn až v roce 2000, kdy Moldavská akademie věd doporučila vydat Slovník rumunského pravopisu⁹⁰. Ten je kolektivním dílem Lingvistického ústavu Akademie. Slovník v Moldavsku zavádí pravopis podle normy z roku 1993.

Některá moldavská média užívala pravopis z roku 1993 ještě před vydáním tohoto slovníku, např. *Țimpul*, *Flux*. Jiná média i v současné době užívají starší pravopisnou normu, např. agentura *Noutați - Moldova*. Přesto v Moldavské republice, stejně jako v Rumunsku, pokračují diskuse o smysluplnosti poslední pravopisné reformy.

4.5.7 Užívání pravopisu v cyrilici

Někteří Moldavané nadále pro záznam rumunštiny užívají cyrilici. Nesouvisí to s žádným politickým postojem. Jedná se o projev pohodlnosti naučit se a používat novou pravopisnou normu. Rozhodně se však netýká celé populace. Tento rys lze pozorovat nejen u starších lidí, ale i zástupců střední generace. Případně dochází k diferenciaci mezi veřejnými a soukromými písemnostmi. Některí lidé

⁸⁷ Národní knihovna ČR. [online]. [cit. 2009-03-17] Dostupné z:

<http://sigma.nkp.cz/F/A3BQI1SGHARFE95GD7XP69NDG3S73TU8MCMV57P8IV2MALKUL29-17233?func=full-set-set&set_number=064865&set_entry=000002&format=001>.

⁸⁸ Wikipedia. [online]. [cit. 2009-02-27] Dostupné z: <http://mo.wikipedia.org/wiki/Пажина_принципалэ>.

⁸⁹ [...] crearea automată a unei serii de proiecte în alte limbi, pe baza standardelor internaționale, a dus printre altele la apariția unei Wikipedii în limba moldovenească, urmare a faptului că această limbă avea în standardul ISO 639 codurile mo și mol, separate de limba română. Acest proiect permitea inițial scrierea articolelor atât în alfabetul latin cât și în cel chirilic [...] După numeroase și aprinse discuții proiectul a fost în cele din urmă înghețat în anul 2006 [...] Wikipedia. [online]. [cit. 2009-02-27] Dostupné z: <<http://ro.wikipedia.org/wiki/Wikipedia>>.

⁹⁰ Kolektiv. *Dicționarul ortografic al limbii române*. Chișinău: Litera, 2001. ISBN 9975-74-293-9.

užívají cyrilici jen pro vlastní písemnosti, příp. pro rodinnou korespondenci, zatímco veřejné písemnosti vyhotovují v latině. Přesto se najdou jedinci, většinou lidé ve vyšším věku, kteří cyrilici užívají i na veřejnosti, např. na tržnici, v kostele.

4.5.8. Internetová prezentace Sofie Rotarové

Dopad většiny zmínek o moldavštině je za hranicemi Moldavské republiky prakticky nulový. Diskuse o moldavštině neplní přední stránky novin, nediskutuje se o ní v televizi. To však neplatí o oficiálních webových stránkách zpěvačky Sofie Rotarové, která patří k nepopulárnějším umělkyním na celém území bývalého Sovětského svazu. Sofia Rotarová pochází ze severní Bukoviny, studovala a působila v Kišiněvě, hrála v moldavských filmech⁹¹, dnes žije v Moskvě. Do svých vystoupení (i mimo rumunskojazyčné oblasti) zařazuje rumunské písně, umělé i lidové. Dále interpretuje hudební skladby v ukrajinštině. Nejčastěji dnes zpívá rusky.

V prezentaci Rotarové se můžeme dočíst, že doma mluvili jen moldavsky⁹². Mezi texty jejích písní nelze přehlédnout skladby v rumunském jazyce *Melancolie*⁹³ a *Cântec despre orașul meu*⁹⁴. Oba zmíněné texty jsou uvedeny v rumunštině psané cyrilicí. U druhého z nich je v závorce zkratka mold. Vzhledem k obrovské popularitě Sofie Rotarové v postsovětských zemích její oficiální stránky a další formy prezentace nemalou měrou přispívají k propagaci moldavanismu. Ten podporují i další umělci. Vzhledem k tomu, že jejich popularita nedosahuje obliby Sofie Rotarové, jejich podpora moldavanismu nemá takový dopad.

4.5.9. Rumunština v jízdnicích řádech moldavských železnic

Neusazenou pozici rumunštiny v Moldavské republice dokumentují i železniční jízdnicí řády dostupné v zahraničí. V českém jízdnicím řádu má korektní tvar jen hlavní město Kišiněv, a to jak v češtině, tak v rumunštině (v rumunštině z pochopitelných důvodů bez diakritiky). Ostatní města na území Moldavské republiky zůstávají skryta za přepisem kombinujícím ruštinu a němčinu: Faleschty (Făleşti), Belz-Orasch + Belz-Slobodseja /Belcy (Bălți), Drokija (Drochia), Okniza (Ocnița), Streschen (Strășeni), Kelerasch (Călărași)...⁹⁵

Pro transkripci lokalit nacházejících se na území Moldavské republiky není důvod. Rumunština se stejně jako čeština (příp. němčina) píše latinkou. Za účelné lze považovat absenci diakritiky, jejíž zadávání může být na počítačích v zahraničí problematické. Jízdnicí řády zpravidla dodržují pravopisnou variantu obvyklou v místě, kde se stanice nachází. Těžko lze proto u Moldavské republiky ospravedlnit německou transkripci ruských názvů měst.

Oficiální internetové stránky moldavských železnic⁹⁶ mají rumunskou i ruskou variantu. V rumunské verzi jsou názvy uváděny nesystematicky jak latinkou, tak cyrilicí, např. "Chisinau - ВАРШАВА"⁹⁷. V

⁹¹ Unde esti, iubire? [online]. [cit. 2009-01-18] Dostupné z: <<http://www.cinema.art.md/movie/1035/index.html>>.

⁹² "Дома Ротару говорили только на молдавском." [online]. [cit. 2009-02-18] Dostupné z: <<http://www.sofiarotaru.com/life/way>>.

⁹³ Viz Příloha 42

⁹⁴ Кынтек деспре орашул меу = Песня о моем городе (молд.). [online]. [cit. 2009-02-18] Dostupné z: <http://www.sofiarotaru.com/creation/songs/song:song_of_my_town>.

⁹⁵ Jízdnicí řád. [online]. [cit. 2009-02-27] Dostupné z: <<http://jizdnirady.idnes.cz/vlakyautobusy/spojeni>>.

⁹⁶ CFM. [online]. [cit. 2009-02-27] Dostupné z: <<http://railway.md>>.

⁹⁷ Tamtéž

ruské variantě jsou všechny názvy transkribovány do cyrilice, např. "КИШИНЭУ - МОСКВА КИЕВСКАЯ"⁹⁸.

4.5.10. Nedostatečné jazykové povědomí v zahraničí

Současná jazyková politika Moldavské republiky může své občany přivést do úzkých, např. při komunikaci s úřady cizí země. Úředníci nemusejí mít dostatečné instrukce o tom, že tzv. moldavština je identická s rumunštinou. Problémem se proto může stát např. zajištění odpovídajícího překladatele. Při vysoké migraci⁹⁹ moldavských občanů za prací jde o závažný problém.

Nedostatečné jazykové povědomí o tzv. moldavštině je patrné např. i z návodů na zboží. Nezřídka se u jednoho výrobku setkáme s dvojími instrukcemi v rumunštině, tedy v rumunštině a tzv. moldavštině.

4.5.11. Jazyková kultura

Následkem několika desítek let, kdy byly všechny písemnosti vyhotovovány v cyrilici, není jazyková kultura v Moldavské republice na dostatečně vysoké úrovni. Svě sehrává také silný vliv ruštiny. I na veřejných místech, např. na reklamách a vývěsních štítech, se objevují jazykové chyby, např. VĂ RUGĂM SĂ PĂSTRAȚI CURĂȚĂNIA, UKRAINA, GAMBURGER, REPARAȚIA CEASURELOR, ÎNCEPUTUL LUCRERILOR¹⁰⁰.

Existuje snaha veřejných institucí i soukromých firem jazykovou kulturu v Moldavské republice posílit. V devadesátých letech byly v podnicích pořádány bezplatné kursy rumunštiny. Na trhu je řada učebnic rumunštiny pro rusky mluvící občany i pro rodilé mluvčí. Rozhlasové stanice odvysílaly lingvistické rubriky, např. Radio Noroc, Русское Радио.

5. Gagauzie

Gagauzie (též Gagauzsko) je autonomní oblast na jihozápadě Moldavské republiky. V Gagauzii žije 157 200 lidí, převážně turkofonních Gagauzů. Na rozdíl od Turků jsou Gagauzi pravoslavného vyznání. Gagauzie není jednolitě území. Tvoří ho oblast kolem správního střediska Comratu, dále kolem města

---

⁹⁸ Tamtéž

⁹⁹ Viz 4.1.1.

¹⁰⁰ Viz Příloha 44 a 45

Vulcănești a kolem vesnic Copceac a Carbalia. Hranice autonomní oblasti jsou výsledkem referenda v roce 1995¹⁰¹, ve kterém občané jednotlivých katastrů rozhodli o své příslušnosti ke Gagauzii.

AO Gagauzie používá vlastní státní symboliku – vlajku a znak, které se objevují vždy vedle moldavských státních symbolů. AO Gagauzie má i svou hymnu v gagauzštině.

5.1. Historie AO Gagauzie

Do jižního Moldavska Gagauzi přišli ze severovýchodního Bulharska na přelomu 18. a 19. století, v době rusko-turecké války. Odchodem se vyhnuli osmanskému jhu a profitovali z privilegií, která nově příchozím udělovalo carské Rusko. Budžak byl připojen k Rusku roku 1812, s výjimkou let 1856 až 1878. Ve stejném období na území Moldavska přesídlila také bulharská menšina.

Gagauzské národnostní hnutí zesílilo v roce 1988, spolu se zjitřeným národnostním cítěním v celém Moldavsku¹⁰². Gagauzské snahy o sebeurčení zesílily se zavedením rumunštiny jako úředního jazyka a s ambicemi některých skupin moldavské společnosti připojit Besarábii k Rumunsku. Dne 19. srpna 1990 komunističtí vůdci Gagauzů vyhlásili Gagauzskou sovětskou socialistickou republiku. Dne 2. září ji následovalo Podněstří¹⁰³. Moldavská vláda však tuto autonomii zrušila s poukazem na neústavnost. Autonomní oblast Gagauzie byla ustavena koncem roku 1994, kdy její vznik posvětil moldavský parlament zákonem o zvláštním postavení Gagauzie. Ustavení AO Gagauzie bývá dáváno za příklad mírového řešení národnostních konfliktů.

5.2. Národnostní složení Gagauzie

V Gagauzii drží gagauzské obyvatelstvo neatřesitelnou většinu (82,1 procenta). Rumunské/moldavské etnikum tedy v Gagauzii představuje národnostní menšinu. Ještě slabší je zastoupení ruských obyvatel.

Národnostní složení AO Gagauzie (hlavní národnosti, podle sčítání lidu v roce 2004) ¹⁰⁴		
národnost	počet obyvatel	podíl
Gagauzi	127 835	82,1 procenta
Bulhaři	8 013	5,1 procenta
Moldavané	7 481	4,8 procenta
Rusové	5 941	3,8 procenta
Ukrajinci	4 919	3,2 procenta
Rumuni	38	0 procent

Gagauzština je mateřským a zároveň nejčastěji užívaným jazykem 147 500 lidí žijících na území Moldavské republiky, tedy i mimo Gagauzii¹⁰⁵. Gagauzi jsou téměř bez výjimky gagauzsko-rusky bilingvní.

5.3. Legislativní postavení úředních jazyků v Gagauzii

¹⁰¹ Viz Příloha 21

¹⁰² Viz Příloha 20

¹⁰³ Viz 6.1.

¹⁰⁴ Biroul Național de Statistică

¹⁰⁵ Tamtéž

Jazykovou otázku na území AO Gagauzie upravuje zákon o zvláštním právním postavení Gagauzie z roku 1994:

"1. Úředními jazyky Gagauzie jsou moldavský, gagauzský a ruský jazyk¹⁰⁶. Na území Gagauzie je zajištěno fungování, kromě jazyků úředních, i jazyků dalších.

2. Korespondence s orgány veřejné správy Moldavské republiky, s podniky, organizacemi a institucemi mimo území Gagauzie se provádí v moldavském a ruském jazyce."¹⁰⁷

5.3.1. Gagauzština

Gagauzština patří k turkitským jazykům, takže vykazuje podobné rysy jako turečtina a také krymská tatarština. Gagauz a Turek si rozumí bez větších obtíží. Gagauzština někdy bývá označována za dialekt turečtiny.

Písemné podoby svého jazyka se Gagauzi dočkali oficiálně v roce 1957, rozhodnutím moldavského Nejvyššího sovětu. Před rokem 1957 se pro záznam gagauzštiny užívala nekodifikovaná forma řeckého nebo rumunského pravopisu. Roku 1957 vyšly v gagauzštině také první noviny a v roce 1958 děti dostaly první učebnici gagauzského jazyka.

Původně se gagauzština psala cyrilicí¹⁰⁸. V devadesátých letech se přešlo na latinku, kterou používá i jazykově blízká turečtina. Gagauzština tedy měla podobný osud jako rumunština, která se na území dnešní Moldavské republiky psala v dobách SSSR cyrilicí. O zavedení nového pravopisu užívajícího latinku v roce 1993 rozhodla Nejvyšší rada Gagauzie. Vypracovala ho L. A. Pokrovská, která byla i autorkou pravopisné normy na základě cyrilice z roku 1957¹⁰⁹.

Gagauzština kvůli svému jazykovému okolí obsahuje řadu ruských a rumunských výpůjček, které v turečtině nenajdeme. Gagauzi vyznávají pravoslaví, a tak v gagauzštině chybí výrazy spojené s islámem. Odborníci tvrdí, že gagauzština je jazykově čistší (konzervovanější) než turečtina, protože nebyla vystavena prudkému arabskému vlivu.

5.4. Gagauzské školství

Gagauzsky se na základních školách vyučovalo v letech 1958 až 1962¹¹⁰. Na středních školách byla gagauzština zavedena jako povinný předmět. Nedostatek gagauzských škol měl za následek vysoký stupeň rusifikace. Jen v rámci některých škol mohli žáci navštěvovat hodiny gagauzštiny. Výuka

---

¹⁰⁶ Viz Příloha 22

¹⁰⁷ Zákon o zvláštním právním postavení Gagauzie (Gagauz-Yeri), č. 344-XIII z 23. prosince 1994, přijatý Parlamentem Moldavské republiky, článek 3, viz Příloha 5

¹⁰⁸ Viz Příloha 23

¹⁰⁹ Tamtéž

¹¹⁰ Viz 5.3.1.

v gagauzštině byla obnovena v roce 1986¹¹¹ a příprava učitelů gagauzského jazyka v roce 1988. Od roku 1991 v Comratu funguje gagauzská univerzita¹¹².

5.5. Gagauzi mimo Moldavsko

Gagauzsky mluví přibližně 200 tisíc lidí¹¹³. Většina z nich žije v moldavské Gagauzii. Další významné centrum gagauzského obyvatelstva leží v těsné blízkosti Gagauzie - v Oděském kraji na Ukrajině, kde žije 27 600 Gagauzů. V okrese Bolhrad podíl Gagauzů dosahuje téměř pětiny obyvatel¹¹⁴. Tato část gagauzského obyvatelstva se nestala součástí dnešní AO Gagauzie jen na základě historického vývoje, kdy ve 40. letech byla jižní část Besarábie administrativně připojena k Ukrajině, v rámci SSSR. Po jejím osamostatnění zůstala část Gagauzů na území jiného státu. Oblast obývaná gagauzským etnikem je tedy kompaktní. Na některých ruských školách na jižní Ukrajině se vyučuje gagauzský jazyk jako samostatný předmět¹¹⁵.

S gagauzským obyvatelstvem se setkáme i ve východní části Bulharska a dalších oblastech na Balkáně. V rumunské Dobrudže se Gagauzi prakticky asimilovali s místním obyvatelstvem. V roce 2002 se ke gagauzské národnosti hlásilo jen 45 osob¹¹⁶.

6. Podněstří

Podněstří je oblast na levém břehu Dněstru, které není pod správou kišiněvské vlády. Toto území určení ale neplatí bezvýhradně, protože např. 100tisícové město Bender (Tighina) leží na pravém břehu. Některá území na levém břehu naopak spadají pod jurisdikci Kišiněva. Moldavské osady v Podněstří jsou doloženy do 17. století, nikdy nebyly součástí rumunského území.

V Podněstří funguje samozvaná Podněsterská moldavská republika (PMR, Republică Moldovenească Nistreană), se správním centrem v Tiraspolu, kterou zatím žádný ze států neuznal, kromě několika podobně neuznaných území, např. Abcházie. Tu nedávno uznala jen Ruská federace. Kišiněvská vláda považuje Podněstří za moldavské území, oficiálně ho prohlašuje za Územněsprávní jednotky na levém břehu Dněstru (Unitățile Administrativ-Teritoriale din Stînga Nistrului).

Obyvatelé Podněstří svou zemi označují neologismem Nistrenia. K běžnějšímu výrazu Transnistria se totiž na území SSSR vážou negativní konotace. Výrazem Transnistria bylo označováno sovětské území, které za druhé světové války okupovala rumunská vojska¹¹⁷.

---

¹¹¹ Энциклопедия «Кругосвет». [online]. [cit. 2009-02-17] Dostupné z:

<<http://slovari.yandex.ru/dict/krugosvet/article/4/42/1008099.htm?text=%D0%93%D0%B0%D0%B3%D0%B0%D1%83%D0%B7%D1%81%D0%BA%D0%B8%D0%B9%20%D1%8F%D0%B7%D1%8B%D0%BA>>

¹¹² Viz Příloha 24

¹¹³ КОЛЕКТИВ. Языки Российской Федерации и соседних государств. II. том. s. 278. Moskva: Nauka, 2001. ISBN 5-02-011268-2.

¹¹⁴ Державний комітет статистики України. [online]. [cit. 2009-02-27] Dostupné z: <<http://www.ukrcensus.gov.ua>>.

¹¹⁵ Управление образования и науки Одесской областной государственной администрации. [online]. [cit. 2009-02-27] Dostupné z: <<http://who-is-who.com.ua/bookmaket/odessa/1/5/1.html>>.

¹¹⁶ Recensamantul Populatiei si Locuintelor. [online]. [cit. 2009-02-27] Dostupné z: <<http://www.recensamant.ro>>.

¹¹⁷ Viz Příloha 25

Separatisté usilují o nezávislost na Moldavské republice kvůli tomu, že na začátku devadesátých let údajně docházelo k násilné rumunizaci. Vytvořením vlastní republiky tomu chtěli zabránit. Protivníci podněsterské samostatnosti argumentují ekonomickými zájmy klicky kolem tzv. prezidenta Smirnova. Na nevyjasněné situaci má zájem také Moskva, která si tak může udržovat vojenský vliv v oblasti. Na území Podněsterské republiky je dodnes umístěno 1500 ruských vojáků. Kišiněv jejich přítomnost označuje za okupaci Moldavské republiky.

Podněsterská republika používá vlastní státní symboliku – bývalou vlajku a znak Moldavské sovětské socialistické republiky. V posledních letech na vlajce chybí srp a kladivo. Podněstří má i vlastní hymnu, která se zpívá výhradně v ruštině, i když od roku 2003 existují také verze ve zbývajících dvou úředních jazycích. Texty rumunské (moldavské) a ukrajinské verze nejsou doslovným překladem ruského textu.

6.1. Vznik, příčiny a vývoj podněsterského konfliktu

Kišiněvská vláda nad územím na levém břehu Dněstru ztratila kontrolu v roce 1990. Tehdy skupina separatistů kolem současného tzv. podněsterského prezidenta Igora Smirnova vyhlásila nezávislost. Tu od té doby neuznal žádný ze států, kromě několika podobně neuznaných území.

Před druhou světovou válkou byl Dněstr hraniční řekou. Levý břeh patřil k SSSR, pravý ke královskému Rumunsku. V roce 1924 byla v Podněstří vyhlášena Moldavská autonomní sovětská socialistická republika (MASSR), která náležela k sovětské Ukrajině. Tato autonomní republika byla zřízena účelově. Měla posloužit jako záminka k znovuzískání území mezi Dněstrem a Prutem. SSSR argumentoval tím, že dochází ke spojení moldavských území. Teritorium MASSR přitom nikdy nebylo součástí historického Moldavska. Žily tu sice rumunské menšiny, ale v žádném případě tu rumunsky mluvící obyvatelstvo nemělo převahu.

Podle sovětského sčítání lidu v roce 1926 v MASSR žilo 172 419 Moldavanů, což představuje 30,1 procenta obyvatel¹¹⁸. Území MASSR v rámci SSSR bylo zhruba dvojnásobné, než je území současné PMR, mělo 8000 km². Jeho správním střediskem bylo od roku 1925 město Balta¹¹⁹, od roku 1928 Bârzula (Od roku 1935 se město jmenuje Kotovsk.) a od roku 1929 Tiraspol.

V současné době v Novém Moldavsku, jak MASSR překřtily sovětské úřady, nefunguje jediná škola s vyučováním v rumunštině. Rumunské školy byly přeměněny ve školy ruské. Poslední rumunské stopy tu proto rychle vymírají, ačkoli podíl obyvatel rumunského původu je stále vysoký. V okrese Kotovsk přesahuje čtvrtinu. Zatímco v roce 1989 tu žilo 31 procent, v roce 2004 již jen 25,9 procenta rumunského/moldavského obyvatelstva¹²⁰.

Snahy o osamostatnění v Podněstří, podobně jako v Gagauzii, odstartovalo prohlášení rumunštiny úředním jazykem v Moldavské SSR v roce 1989. "Ruské a rusofilní obyvatelstvo mělo strach, že přijde

---

¹¹⁸ Gründung und Entwicklung der MASSR & Übergang zur MSSR. [online]. [cit. 2009-02-27] Dostupné z: <<http://www.pridnestrovie.de/Landesgeschichte-PMR/massr-mssr.html>>.

¹¹⁹ Balta dnes leží na Ukrajině. Obyvatelé Balty někdy svoje město nazývají metropolí Besarábie. To je ale chyba, protože označení Besarábie patří jen území mezi Dněstrem a Prutem.

¹²⁰ Viz 7.1.

o své privilegované pozice, na které bylo zvyklé."¹²¹ Dne 2. září 1990 kongres podněsterských vůdců vyhlásil Podněsterskou sovětskou socialistickou republiku, kterou následujícího dne Nejvyšší sověť Moldavské SSR prohlásil za nelegální.

Spor mezi Tiraspolem a Kišiněvem později přerostl v krveprolití. První lidé zemřeli 2. listopadu 1990, kdy polovojskové podněsterské síly napadly státní orgány ve městě Dubăsari. Ozbrojený boj v roce 1992 životem zaplatilo 320 lidí¹²² a přes tisíc lidí bylo zraněno. 100 tisíc lidí v době válečného konfliktu opustilo Podněstří. Separatistické orgány se opíraly o sílu ruského 14. vojska, umístěného v Podněstří. Příměří mezi ruskou, moldavskou a podněsterskou stranou bylo podepsáno 7. července 1992. Dne 21. července 1992 moldavský prezident Mircea Snegur a ruský prezident Boris Jelcin podepsali v Moskvě dohodu o mírovém řešení konfliktu.

V říjnu 1994 byla podepsána moldavsko-ruská dohoda o odchodu 14. vojska z Podněstří a vytvoření zvláštního režimu v oblasti. Tato smlouva nebyla dodržena. Ruská vojska jsou umístěna v Podněstří až do současnosti. Podněsterské úřady opakovaně uspořádaly referenda o nezávislosti. Ta ukázala, že obyvatelé Podněstří si přejí samostatnost. Jednání o vyřešení podněsterského problému zatím nemají uspokojivé výsledky, pokud o nějakých výsledcích lze vůbec hovořit.

6.2. Národnostní složení Podněstří

Nejsilnější národnostní skupinou Podněstří bylo v roce 1989, podle posledního sčítání lidu SSSR, rumunsky mluvící obyvatelstvo. Jeho podíl dosahoval téměř 40 procent. Druhou nejsilněji zastoupenou národností tu byli Ukrajinci a třetí Rusové.

Podle sčítání lidu v roce 2004, které provedly separatistické úřady, zůstávají nejpočetnější národností rumunsky mluvící obyvatelé, i když jejich podíl výrazně poklesl - na 31,9 procenta. Naopak značně narostl podíl Rusů. Prakticky na stejné úrovni zůstalo zastoupení Ukrajinců.

Jak údaje z roku 1989, tak z roku 2004 jsou jen orientační, protože sčítání bylo prováděno nesvobodnými režimy. Obyvatelstvo Podněstří je navíc dlouhodobě vystaveno ideologickému působení.

Národnostní složení a počet obyvatel Podněstří (podle sčítání lidu)		
národnost	údaje z roku 1989 ¹²³	údaje z roku 2004 ¹²⁴
celkový počet obyvatel*	546 000	555 347
Moldavané (Rumuni)	39,9 procenta	31,9 procenta
Rusové	25,5 procenta	30,4 procenta
Ukrajinci	28,3 procenta	28,8 procenta

* Data z roku 1989 a 2004 nejsou zcela srovnatelná, protože údaj z roku 1989 nezahrnuje obyvatele města

Bender/Tighina na pravém břehu Dněstru. Údaj z roku 2004 je včetně tohoto města. Navíc některé oblasti na levém

¹²¹ "Populația rusă și cea rusofilă, obișnuite cu pozițiile lor privilegiate, se temeau că le va pierde." KOLEKTIV. *Istoria românilor. Epoca contemporană. Manual pentru clasa a XII-a*. Chișinău: Prut Internațional, 2001, s. 159. ISBN 9975-69-213-3.

¹²² Tamtéž, s. 160.

¹²³ Transnistria. [online]. [cit. 2009-02-17] Dostupné z: <<http://ro.wikipedia.org/wiki/Transnistria#Popula.C5.A3ie>>

¹²⁴ Об итогах переписи населения ПМР 2004 года. [online]. [cit. 2009-02-17] Dostupné z:

<www.pridnestrovie.net/files/pmr-census-2004.doc>.

břehu Dněstru jsou dnes pod správou Kišiněva, a tak nejsou zahrnuty v údajích z roku 2004. Podněsterské úřady uvádějí, že počet obyvatel Podněstří se mezi lety 1993 a 2004 snížil o více než 177 tisíc lidí¹²⁵.

6.3. Legislativní postavení úředních jazyků v Podněstří

Úřední jazyky v Podněstří upravuje 12. článek tzv. Ústavy Podněsterské moldavské republiky: "Status úředního jazyka se na stejné úrovni přiznává moldavskému, ruskému a ukrajinskému jazyku."¹²⁶

6.4. Podněsterské školství

Když byla roku 1924 vytvořena Moldavská ASSR, neexistovala na tomto území žádná škola s vyučováním v rumunštině. Z 565 pedagogů působících na veřejných školách umělo rumunsky jen 11. V roce 1927 byla v Baltě, tehdejší hlavním městě MASSR, založena Moldavská střední pedagogická škola (Tehnicumul Pedagogic Moldovenesc), která nabízela tříleté vzdělávací cykly. V roce 1929 fungovalo ve vesnicích s rumunským obyvatelstvem 130 základních škol a 11 škol se sedmiletým vyučovacím cyklem¹²⁷.

Největším problémem byla v této době vysokoškolská příprava pedagogických pracovníků. Dne 1. října 1930 byl v Tiraspolu založen Moldavský institut veřejného vzdělávání (Institutul Moldovenesc de Educație Publică). Měl tři fakulty: zemědělskou, matematickou a filologickou. V jejich rámci fungovalo pět kateder: biologie, fyziky, matematiky, pedagogiky a moldavského jazyka a literatury. Vyučovalo se v rumunštině, ruštině a ukrajinštině.

V letech 1933 a 1934 byla škola reorganizována v Moldavský pedagogický institut (Institutul Pedagogic Moldovenesc) se čtyřletým studijním cyklem a po roce 1941 v Tiraspolský státní pedagogický institut (Institutul Pedagogic de Stat din Tiraspol). Po vyhlášení podněsterské samostatnosti v roce 1990 se ústav odmítl podřídit separatistickým úřadům. V květnu 1992 získal status státní univerzity a v červenci téhož roku byla Tiraspolská státní univerzita (Universitatea de Stat din Tiraspol) přesunuta do Kišiněva, kde působí i v současnosti.

K tradicím Moldavského institutu veřejného vzdělávání se hlásí také Podněsterská státní univerzita Tarase Grigorjeviče Ševčenka v Tiraspolu. Zdejší katedra moldavské filologie jako jediná na světě užívá při vysokoškolské výuce tzv. moldavštiny pravopis v cyrilici. Na internetových stránkách katedry se píše:

"Studium moldavského jazyka v podněsterském vysokém školství se fakticky kryje se založením Moldavského institutu národního vzdělávání dne 1. října 1930. [...] Katedra moldavské filologie je jediným pedagogickým centrem na světě, kde se moldavský jazyk studuje a rozvíjí na základě cyrilice. Argumenty vědců a pedagogů vycházejí z nehlubších dějin národa, jsou pevné a nepopíratelné. [...] Na katedře moldavské filologie se s láskou studuje

---

¹²⁵ Громан, Шломо. Итоги переписи населения Приднестровья. [online]. [cit. 2009-02-17] Dostupné z: <<http://www.languages-study.com/demography/pridnestrovie.html>>.

¹²⁶ Viz Příloha 6, 26 a 27

¹²⁷ Universitatea de Stat din Tiraspol. Scurt istoric. [online]. [cit. 2009-03-10] Dostupné z: <<http://www.ust.md/istoric.php>>.

historie spisovného moldavského jazyka, dialektologie a podněsterský folklór, literatura moldavských spisovatelů, kteří tu působili od roku 1924 a kteří se většinou stali oběťmi kultu osobnosti."¹²⁸

Kromě Univerzity T. G. Ševčenka v Podněstří funguje také hudební konzervatoř a několik poboček ruských a ukrajinských vysokých škol.

Po roce 1989, kdy Moldavsko zavedlo pravopis v latině, byly rumunské školy v Podněstří nuceny dál vyučovat pravopis v cyrilici. I školy, které už přešly na latinku, se povinně vrátily k cyrilici. Jen šesti školám bylo povoleno vyučovat rumunštinu s pravopisem v latině. Učitelé, kteří se snažili vyučovat v latině, byli opakovaně vystavováni útokům podněsterských úřadů.

Boj za pravopis v cyrilici vyvrcholil v létě 2004, kdy podněsterské úřady násilně zrušily několik škol užívajících latinku¹²⁹. Tento krok vyvolal ekonomické sankce ze strany kišiněvské vlády. Ty však nebyly příliš účinné, protože Ukrajina vedená Leonidem Kučmou nebyla dostatečně vstřícným partnerem Kišiněva. K sankcím se připojila i Evropská unie, která zakázala čelným představitelům Podněstří a jejich rodinným příslušníkům vstup na své území. Uzavřené rumunské školy se podařilo znovu otevřít, ale jako licencované soukromé školy, které nedostávají peníze z podněsterského rozpočtu.

V Podněstří funguje 186 škol, z toho 33 moldavských, vyučujících pravopis v cyrilici¹³⁰. Ty navíc používají zastaralé sovětské učebnice a studijní plány. Řada rodičů proto své děti raději posílá do ruských škol. Výuka rumunštiny s pravopisem v cyrilici je tedy jednou z forem rusifikace. V Podněstří najdeme desítku obcí s výhradně rumunskojazyčným nebo převážně rumunskojazyčným obyvatelstvem, kde fungují jen ruské školy.

Podněsterské úřady považují rumunský jazyk psaný latinkou za rumunštinu a psaný cyrilicí za moldavštinu. Argumentují tím, že první moldavské překlady bible byly psané cyrilicí. Žáci studující rumunštinu psanou cyrilicí mají mizivé šance pokračovat ve vysokoškolském studiu. Studenti ovládající pravopis v latině jsou zase podněsterskými úřady diskriminováni. Ty navíc neuznávají vysvědčení z moldavských škol v latině.

6.5. Média v Podněstří

---

¹²⁸ "Студияеря лимбий молдовенешть ын шкоала супериоарэ дин Нистрения де фапт коинчиде ку ынфинцаря Институтулуй молдовенеск ал ынвэцэмынтулуй народник ла 1 октомбрие 1930. [...] ын луме катедра де филоложие молдовеняскэ есте уникул чентру педагожик ши штиинцифик, унде се студиязэ ши седезволтэ лимба молдовеняскэ пе база алфabetулуй кирилик. Аргументеле саванцилор ши педагожилор кобоарэ дин адынкуруле историей попурулуй, сынт солиде ши де нетэгэдуит. [...] Ла катедра де филоложие молдовеняскэ се студиязэ ку драгосте историей лимбий литераре молдовенешть, диалектоложия ши фолклорул Нистренией, литература креатэ де скрииторий молдовень, каре ау активат аич дин 1924 ши каре ын мажоритате ау девенит жертфе але култулуй персоналитэций." Институт языка и литературы. Катедра де филоложие молдовеняскэ. [online]. [cit. 2008-12-27] Dostupné z: <<http://www.spsu.ru/index.php?mode=teach&smode=faculty&innerid=411>>.

¹²⁹ Přesné počty se liší. Takových škol bylo 6 až 8. Zdroj: Scoli romanesti transformate in cazarmi. [online]. [cit. 2009-02-07] Dostupné z: <<http://www.jurnalul.ro/stire-observator/scoli-romanesti-transformate-in-cazarmi-63934.html>>. a Wikipedia. [online]. [cit. 2009-02-07] Dostupné z: <http://en.wikipedia.org/wiki/Moldovan_schools_in_Transnistria>.

¹³⁰ Tamtéž, viz Příloha 28 a 29

Na území Podněstří vysílá jedna státní a jedna soukromá televize. Jediná kabelová televize je majetkem firmy Sheriff, která je napojena na tzv. podněsterského prezidenta Smirnova. V Podněstří dále vysílá řada stanic z Ruska, jak televizních, tak rozhlasových. Rumunskojazyčné programy je možné přijímat jen z moldavských vysílačů nacházejících se v blízkosti podněsterských hranic. V Podněstří nelze koupit žádné noviny v rumunštině psané latinkou, jen jeden týdeník psaný cyrilicí.

Z Tiraspolu vysílá státní televize pod názvem Первый республиканский телеканал. O jejím zřízení rozhodly podněsterský nejvyšší sovět a vláda v roce 1991. Pravidelně stanice začala vysílat v srpnu 1992¹³¹. Televize vyrábí 28 programů týdně, z toho 7 v tzv. moldavštině a 4 v ukrajinštině, zbývající pořady jsou v ruštině¹³². Kabelová televize TCB vysílá pouze v ruštině a benderský kanál БТВ nabízí pořady ve všech úředních jazycích Podněstří, většina programu je vyhrazena přejatým pořadům ruského kanálu Домашний.

V Podněstří vysílá státní Radio PMR (Радио Приднестровья), které vyrábí programy v ruštině, ukrajinštině a tzv. moldavštině. Část jeho programu patří převzatému vysílání ruské informační stanice Маяк. Podněsterská stanice vysílá také do zahraničí na krátkých vlnách - v angličtině, němčině, francouzštině a ruštině. V Podněstří lze poslouchat také několik hudebních stanic, např. Интер ФМ, Тирасполь ФМ. Některé z nich přejímají části programu od ruských stanic.

Z tištěných médií (a jejich internetových verzí) jmenujme ruskojazyčné deníky Приднестровье nebo Новая газета, týdeník komunistické strany Правда Приднестровья. Jedinými novinami v rumunštině, psané cyrilicí, je týdeník Адевэрул Нистрян¹³³, vlastněný státem. V ukrajinštině vycházejí noviny Гомін. Státní tiskovou agenturou je Ольвия-Пресс. Podle zprávy Ministerstva zahraničí USA byla v roce 2006 většina tištěných médií pod státním dozorem¹³⁴.

7. Ukrajina

Nejvýznamnější rumunská menšina žije na Ukrajině, která má společnou hranici s oběma rumunskojazyčnými státy, tedy s Moldavskou republikou a Rumunskem. Rumunské obyvatelstvo je na Ukrajině zastoupeno zejména v oblastech, které ještě před několika desítkami let patřily k rumunským zemím. Rumunsky mluvící obyvatelé se stali národnostní menšinou kvůli mocenským zájmům Sovětského svazu. Ačkoli Rumuni celý život bydleli ve stejném domě, octli se vně rumunských hranic. Jen menší část rumunského etnika žije na Ukrajině v oblastech, které k rumunským zemím nikdy nenáležely - ukrajinské Podněstří.

Lingvistická politika SSSR přímo zasahovala do školství. Po roce 1940, po okupaci Besarábie a severní Bukoviny Sovětským svazem, rumunské školy (kromě Zakarpatské Ukrajiny) dostaly nové vývěsní štíty: školy s výukou v moldavštině. Čítanky opanoval pravopis v cyrilici. Ve východních částech někdejšího Podněstří, které zůstaly za hranicemi Moldavské SSR, se rumunské školy proměnily v ruské školy.

7.1. Národnostní složení Ukrajiny, pozice rumunského etnika

---

¹³¹ Wikipedia. [online]. [cit. 2009-01-07] Dostupné z: <http://ru.wikipedia.org/wiki/ТВ_ПМР>.

¹³² Государственное учреждение «Телевидение ПМР». [online]. [cit. 2009-01-07] Dostupné z: <<http://tv-pmr.com>>.

¹³³ Viz Příloha 32

¹³⁴ U.S. State Department. Country Reports on Human Rights Practices. [online]. [cit. 2009-0-17] Dostupné z: <<http://www.state.gov/g/drl/rls/hrrpt/2006/78828.htm>>.

Rumunsky mluvící obyvatelstvo představuje třetí nejsilněji zastoupenou národnostní skupinu na Ukrajině, po Ukrajincích a Rusech. Jeho "statistická" síla je však oslabována dělením na Moldavany a Rumuny. **V součtu na Ukrajině žije 409 600 rumunsky mluvících osob, to je 0,8 procenta obyvatel Ukrajiny.** Většina rumunského obyvatelstva žije na venkově (74 procent)¹³⁵.

Národnostní složení Ukrajiny* (vybrané národy, podle sčítání lidu v roce 2001) ¹³⁶		
národnost	počet obyvatel	podíl
Ukrajinci	37 541 700	77,8 procenta
Rusové	8 334 100	17,3 procenta
Bělorusové	275 800	0,6 procenta
Moldavané	258 600	0,5 procenta
Rumuni	151 000	0,3 procenta
Gagauzi	31 900	0,1 procenta

Na Ukrajině žije rumunské/moldavské obyvatelstvo ve třech oblastech: v Černiveckém kraji, v Oděském kraji (včetně ukrajinského Podněstří) a v Zakarpatském kraji (někdejší Podkarpatská Rus). V předkládané práci se věnujeme prvním dvěma regionům, které bezprostředně přiléhají k Moldavské republice. Zakarpatská oblast prošla jiným historickým vývojem než zbývající regiony. K hranicím Moldavské republiky přiléhá také Vinnycký kraj, kde je podíl rumunského/moldavského obyvatelstva nízký.

Zastoupení obyvatel rumunské/moldavské národnosti (podle sčítání lidu v roce 2001) ¹³⁷			
Region	Počet obyvatel rumunské/moldavské národnosti	Podíl obyvatel rumunské/moldavské národnosti	
		v roce 2001	v roce 1989
Černivecký kraj ¹³⁸	181 600	19,8 procenta	19,7 procenta
Oděský kraj	123 800	5 procent	5,5 procenta
Vinnycký kraj	2 900	0,1 procenta	0,2 procenta

Jak Sovětský svaz rozdělil rumunskojazyčné obyvatelstvo na Rumuny a Moldavany? Obyvatelé Besarábie (tedy i jejich jižních žup, které jsou dnes součástí Ukrajiny) byli automaticky zařazeni mezi Moldavany. Rumuni na Zakarpatské Ukrajině směli zůstat Rumuny. Neoficiální hranicí mezi rumunským a moldavským etnikem byla řeka Dněstr. Našly se však výjimky. Tou největší byla někdejší bukovinská metropole Černivcy. Leží sice na pravém břehu Dněstru, ale jejím rumunofonním obyvatelům byla přidělena moldavská národnost. Nezřídka docházelo k míšení národností i v rámci rodiny. Jeden z bratrů mohl být Moldavan, druhý Rumun.

7.1.1. Černivecký kraj

¹³⁵ Этнические конфликты. Многокультурная Политика и Местное Управление. База Данных Прецедентов. [online]. [cit. 2009-02-27] Dostupné z: <<http://igi.osi.hu/ethnic/csdb/resultsRus.asp?idx=no&id=272>>.

¹³⁶ Державний комітет статистики України

¹³⁷ Tamtéž

¹³⁸ Rumuni: 114,6 tisíc obyvatel, 12,5 procenta v roce 2001 a 10,7 procenta v roce 1989. Moldavané: 67,2 tisíc obyvatel, 7,3 procenta v roce 2001 a 9 procent v roce 1989. Podíl moldavského obyvatelstva se v roce 2001 snížil oproti roku 1989, ve prospěch rumunského obyvatelstva, kterého stejným dílem přibýlo.

Černivcy byly až do druhé světové války multietnickým centrem, kde vycházela stovka novin a časopisů v několika jazycích, tedy i v rumunštině. Místní rumunská kultura však byla rozprášena. Mnozí intelektuálové v roce 1940 před sovětskými vojsky uprchli do Rumunska a už se nikdy nevrátili. Zbylí představitelé rumunské kultury byli posláni do pracovních táborů na Sibiř. Černivcy tak po válce začaly budovat rumunskou kulturu od základů. První literární díla se začala znovuobjevovat až v druhé polovině 50. let.

7.1.2. Oděský kraj

Jižní části Oděského kraje, tzv. Budžak, plynule navazují na rumunské osídlení v dnešním Rumunsku a Moldavské republice, i když zde Rumuni netvoří většinu. Dominantním obyvatelstvem tu Rumuni nebyli ani v dřívější době, ačkoli toto území bylo do roku 1812 součástí Moldavského knížectví¹³⁹. Severní část Oděského kraje, tzv. ukrajinské Podněstří, nikdy k rumunským zemím nepatřila. Rumunská (pod označením moldavská) kultura tu byla podporována jen v meziválečném období, za Moldavské ASSR¹⁴⁰.

Nejhustší rumunskojazyčné osídlení je v okrese Reni, kde jsou Rumuni/Moldavani nejsilnější národnostní skupinou (49 procent obyvatel). Vysoký podíl rumunofonního obyvatelstva má i sousední okres Izmail (27,6 procenta). Také tzv. ukrajinské Podněstří si uchovává významné zastoupení rumunského/moldavského obyvatelstva, ačkoli tady od druhé světové války nefungují rumunské školy a rumunská kultura vůbec tu skomírá. V okrese Kotovsk (bývalé hlavní město Moldavské ASSR Bârzula) představují Rumuni/Moldavani čtvrtinu obyvatel.

Okresy Oděského kraje s nejvyšším podílem obyvatel rumunské/moldavské národnosti (podle sčítání lidu v roce 2001) ¹⁴¹			
Region	Počet obyvatel rumunské/moldavské národnosti	Podíl obyvatel rumunské/moldavské národnosti	
		v roce 2001	v roce 1989
Okres Reni	19 900	49 procent	47 procent
Okres Izmail	15 100	27,6 procenta	26,7 procenta
<i>Okres Kotovsk</i>	<i>8 000</i>	<i>25,9 procenta</i>	<i>31 procent</i>
Okres Sarata	9 400	19 procent	12,3 procenta
<i>Okres Ananiv</i>	<i>5 900</i>	<i>18,1 procenta</i>	<i>19,5 procenta</i>
Okres Tarutine	7 500	16,5 procenta	21,1 procenta
Okres Kilija	9 400	15,8 procenta	15,7 procenta
<i>Okres Krasni Okni</i>	<i>2 500</i>	<i>11 procent</i>	<i>13,5 procenta</i>

* Kurzívou jsou uvedeny okresy ukrajinského Podněstří.

7.2. Legislativní postavení rumunštiny na Ukrajině

Pozici jazyků národnostních menšin na Ukrajině upravuje 10. článek ústavy: "Na Ukrajině je zajištěn svobodný rozvoj, užívání a ochrana ruštiny a dalších jazyků národnostních menšin."¹⁴²

¹³⁹ K rumunským zemím patřilo znovu v letech 1856 až 1877.

¹⁴⁰ Viz 6.4.

¹⁴¹ Державний комітет статистики України

¹⁴² Viz Příloha 7

Článek 11 upravuje postavení národnostních menšin: "Stát podporuje konsolidaci a rozvoj ukrajinského národa, jeho historické uvědomění, tradice a kulturu a také rozvoj etnické, kulturní, lingvistické a náboženské svébytnosti národů a národnostních menšin, které mají kořeny na Ukrajině."¹⁴³

A článek 53 definuje právo na vzdělání v jazyce národnostních menšin: "Občanům náležejícím k národnostním menšinám [...] je zajištěno právo na vzdělání v mateřském jazyce nebo na výuku mateřského jazyka ve státních či obecních vzdělávacích ústavech a prostřednictvím národních kulturních společností."¹⁴⁴

7.3. Rumunské školství na Ukrajině

Pozice rumunského jazyka na Ukrajině je svým způsobem unikátní. Ukrajina (vedle neuznaného Podněstří) je jediná země, která má předepsané studijní plány jak pro rumunský jazyk a literaturu, tak moldavský jazyk a literaturu. Sylaby moldavské literatury doporučují probrat v páté třídě např. Mihaie Eminesca, Iona Creangu nebo Iona Druțu. Dvě hodiny jsou vyhrazeny i rumunské literatuře, konkrétně Dimitrii Bolintineanovi a Georgi Coșbuscovi.

Do roku 1991 byly rumunské školy označovány jako moldavské, s výjimkou Zakarpatské Ukrajiny. Stěžejními předměty byl moldavský jazyk a moldavská literatura. Učebnice byly vydány s pravopisem v cyrilici. V letech 1991 a 1992 se začíná přecházet na latinku a učební jazyk začíná být označován jako rumunština¹⁴⁵. První učebnice rumunštiny v latince vycházejí v roce 1993. K těmto změnám dochází v Černiveckém i Oděském kraji.

Koncem 90. let se však školy v jižní části Oděského kraje vracejí k názvu všeobecně-vzdělávací školy s vyučováním v moldavském jazyce¹⁴⁶. V roce 2006 v Oděse vyšly nové učebnice moldavského jazyka a literatury¹⁴⁷, jejichž vznik iniciovala Asociace Moldavanů na Ukrajině. Tyto učebnice se dočkaly uznání ze strany rumunských lingvistů za to, že jsou napsány vybranou rumunštinou¹⁴⁸. Učitelé, kteří učebnice při výuce využívají, je označují za plagiát sovětských učebnic moldavštiny. Za vznikem těchto učebnic je třeba hledat, kromě osobního zaujetí autorů, vlastní ekonomické zájmy. Za vybavení ukrajinských rumunských škol touto učebnicí autoři získávají odpovídající honorář. "[...] určité kruhy, jmenovitě v Oděském kraji, žádají dokonce návrat ke známé cyrilici."¹⁴⁹

---

¹⁴³ Tamtéž, viz Příloha 34 až 37

¹⁴⁴ Tamtéž

¹⁴⁵ Этнические конфликты

¹⁴⁶ IACOBET, Aliona. *Gesprochenes Rumänisch in der Schule der rumänischen Minderheit in der Ukraine*. In BOCHMANN, Klaus. *Gesprochenes Rumänisch in der Ukraine. Soziolinguistische Verhältnisse und linguistische Strukturen*. Leipzig: Leipziger Universitätsverlag, 2004. ISBN 3-86583-013-7.

¹⁴⁷ KOLEKTIV. *Limba moldovenească*. Oděsa: Astroprint, 2006. ISBN 966-318-606-2. a KOLEKTIV. *Literatura moldovenească*. Oděsa: Astroprint, 2006. ISBN 966-318-605-4.

¹⁴⁸ "Celý, více než 100 stránkový, svazek je napsán bezvadnou rumunštinou - mimo jiné by bylo extrémně náročné vyučovat gramatiku za použití výhradně slovníku knih Iona Creanguy. / Intregul volum de peste 100 de pagini este scris intr-o limba romana impecabila - de altfel ar fi extrem de dificila predarea gramaticii folosindu-se exclusiv vocabularul din cartile lui Ion Creanga." Zdroj: Probleme ale românilor din Ucraina. [online]. [cit. 2008-12-27] Dostupné z: <<http://www.evenimentul.ro/articol/probleme-ale-romanilor-din-ucraina.html>>.

¹⁴⁹ "[...] fordern bestimmte Kreise, namentlich im Bezirk Odessa, sogar eine Rückkehr zu den gewohnten Kyrillica."

BOCHMANN, Klaus. *Gesprochenes Rumänisch in der Ukraine. Soziolinguistische Verhältnisse und linguistische Strukturen*. Leipzig: Leipziger Universitätsverlag, 2004, s. 11. ISBN 3-86583-013-7.

V Černiveckém kraji ve školním roce 2008/2009 funguje 77 všeobecně-vzdělávacích škol s vyučováním v rumunštině¹⁵⁰, 13 ukrajinsko-rumunských škol a 5 rumunských lyceí. Ukrajinských škol je 356¹⁵¹. Rumunských škol přitom ubývá. Před deseti lety jich na Černivecku pracovalo devadesát. A v roce 1940 bylo na území dnešního Černiveckého kraje 114 rumunských škol¹⁵². Tehdy ale rumunština byla v severní Bukovině úředním jazykem.

Výuku rumunštiny zajišťuje také Černivecká národní univerzita, kde funguje katedra rumunské a klasické filologie, a její střední pedagogická škola.

V roce 2005 **v Oděském kraji** fungovalo devět všeobecně-vzdělávacích škol s vyučováním v rumunštině (moldavštině). Dalších devět škol mělo moldavské třídy¹⁵³. A na devíti školách se moldavský jazyk vyučoval jako jeden z povinných předmětů. Na několika školách byla moldavština výběrovým předmětem. Učitele a další pedagogické pracovníky připravuje Střední pedagogická škola v Bilhorodu-Dnistrovském, pobočka Jihoukrajinské státní pedagogické univerzity, a Fakulta cizích jazyků Izmailské státní humanitní univerzity¹⁵⁴. Obor je tu označován jako: moldavský (rumunský) jazyk.

Na Ukrajině se rumunština vyučuje dále na Kyjevské národní univerzitě a Užhorodské národní univerzitě a na její střední pedagogické škole v Mukačevu. Rumunští uchazeči o přijetí na vysokou školu mohou skládat přijímací zkoušku z rumunského, namísto ukrajinského jazyka, na školách, kde se vyučuje rumunština.

7.4. Dostupnost zpravodajství v rumunštině

Přístup k informacím v rumunštině se na Ukrajině liší podle regionů. Zatímco v Černiveckém kraji vycházejí v rumunštině týdeníky a rozhlas a televize každý den vysílají rumunskojazyčné pořady, v Oděském kraji je dostupnost rumunských periodik o poznání horší. V Oděském kraji žádné samostatné periodikum v rumunštině nevychází. Rozhlas a televize v rumunštině vysílají jednou týdně.

U hranic s Rumunskem mají příslušníci rumunského etnika omezenou možnost přijímat televizní a rozhlasový signál z Rumunska a Moldavské republiky. Jedna z kabelových televizí do své nabídky zařadila rumunskou televizní stanici ProTV. Zahraniční stanice však neodrážejí ukrajinskou realitu.

V Černiveckém kraji vychází několik rumunsky psaných týdeníků, např. *Libertatea Cuvântului*¹⁵⁵ a *Zorile Bucovinei*¹⁵⁶, někdejší věstník krajského výboru komunistického strany. *Zorile Bucovinei* byly svého času na Ukrajině jediným periodikem vycházejícím rumunsky.

---

¹⁵⁰ Viz Příloha 38 a 39

¹⁵¹ У 94 буковинських школах навчання ведеться мовами нацменшин. [online]. [cit. 2009-02-27] Dostupné z: <<http://www.molbuk.com/news/18541-u-94-bukovinskih-shkolakh-navchannja-vedetsja.html>>.

¹⁵² Сучасні проблеми румунської спільноти Чернівецької області та їх відображення у ЗМІ. [online]. [cit. 2009-01-07] Dostupné z: <<http://bukovynaonline.com/suchasni-problemi-rumunskoї-spilnoti-cherniveckoї-oblasti-ta-їx-vidobrazhennya-u-zmi>>.

¹⁵³ Управление образования и науки Одесской областной государственной администрации

¹⁵⁴ ІДГУ. [online]. [cit. 2009-03-12] Dostupné z:

<http://www.idgu.edu.ua/index.php?option=com_content&task=view&id=37&Itemid=31>.

¹⁵⁵ Viz Příloha 40

Na Černivecku působí státní regionální televize a rozhlas ЧДТРК. Její programové cíle počítají až se čtvrtinou vysílání v rumunštině: "V rámci krajské státní televize a rozhlasu funguje Hlavní redakce vysílání v rumunštině. Její vysílání má tvořit téměř 25 procent obsahu televizních a rozhlasových pořadů."¹⁵⁷ Takového rozsahu však rumunskojazyčné pořady nedosahují. Do svého televizního vysílání ЧДТРК zařazuje několikrát denně zpravodajské a publicistické pořady, zhruba hodinu denně. Rozhlas vysílá rumunsky každý den po 20. hodině, přibližně hodinu. V rumunském příhraničí lze přijímat také rumunské vysílání Radia Ukraine International, které však není určeno primárně posluchačům na Ukrajině, ale v Rumunsku a Moldavské republice. Půlhodinový program je denně vyráběn v hlavním městě Kyjevě. Krátké šoty (předpověď počasí, různá oznámení atd.) vysílají v rumunštině také černivecké soukromé televizní kanály.

V Oděském kraji je rumunskojazyčná nabídka médií mnohem slabší. Tištěné periodikum v rumunštině chybí. Pouze v Izmailu vychází každý měsíc rumunskojazyčná příloha Luceafărul. Má rozsah jedné stránky a je přílohou okresních novin Придунайские вести. I nabídka regionální pobočky státní televize má menší rozsah než v Černiveckém kraji: "Oděská krajská televize a rozhlas ОДТРК každý týden připravuje hodinový rozhlasový a televizní pořad v moldavštině (rumunštině), který je vysílán po celém území kraje."¹⁵⁸

7.5. Aktuální jazykové otázky

Rumuni na Ukrajině se potýkají s podobnými jazykovými problémy jako sousední Moldavská republika¹⁵⁹. K tomu se přidávají otázky specifické pro Ukrajinu.

7.5.1. Politika dvojího národa

Na Ukrajině, stejně jako v Moldavské republice, pokračuje **politika dvojího národa** - Rumunů a Moldavanů, a dvojího jazyka - rumunštiny a moldavštiny. Za existenci moldavského národa se zasazuje Asociace Moldavanů na Ukrajině, se sídlem v Oděse. Její činnost podporují kišiněvské úřady. Prezidenta Asociace Anatola Fetesca vyznamenal moldavský prezident Vladimír Voronin řádem práce¹⁶⁰. Existenci dvojího národa podporují i ukrajinské úřady. Pro ty je žádoucí, aby národnostní menšiny byly co nejmenší. Čím větší totiž menšina je, tím větší má stát vůči ní závazky vyplývající z mezinárodních dohod. Proto je pro ukrajinskou vládu výhodné dělit rumunsky mluvící obyvatelstvo na Rumuny a Moldavany a oslabovat tak jeho pozici.

---

¹⁵⁶ Viz Příloha 41

¹⁵⁷ "У структурі обласної держтелерадіокомпанії функціонує Головна редакція мовлення румунською мовою. Обсяг мовлення її становить майже 25% від загального обсягу телевізійних програм та проводового радіомовлення." ЧДТРК. [online]. [cit. 2008-11-10] Dostupné z: <http://www.bukodtrk.gov.ua/index.php?url=2&tab=svb_pages>.

¹⁵⁸ "Одесская областная телерадиокомпания (ОДТРК) еженедельно подготавливает часовую радио- и телепередачу на молдавском (румынском) языке, которая транслируется на всей территории области." Zdroj: Этнические конфликты

¹⁵⁹ Viz 4.5.

¹⁶⁰ Moldovenismul lui Fetescu. [online]. [cit. 2008-11-10] Dostupné z: <www.revistanoinu.com/index.php?option=com_fireboard&Itemid=165&catid=13&func=fb_pdf&id=499&lang=ro>.

7.5.2. Příprava vysokoškolských pedagogů

Jak bylo uvedeno výše, na Ukrajině je zajištěna příprava učitelů rumunského jazyka. **Učitelé ostatních předmětů musí absolvovat svůj obor v ukrajinském nebo ruském jazyce.** Tito odborníci však často neznají rumunskou terminologii, což vede ke zvýšenému užívání kalků. Příprava těchto pedagogů na vyučování je následně náročnější, protože učitel si přípravu de facto překládá do rumunštiny.

Učitelé ostatních předmětů proto často studují na vysokých školách v Moldavské republice, příp. v Rumunsku. Ukrajina uzavřela s ministerstvy školství těchto zemí dohodu o tom, že absolventi rumunskojazyčných škol mají možnost pokračovat ve studiu na jejich vysokých školách.

7.5.3. Ukrajinizace rumunských jmen

Rumunské obyvatelstvo na Ukrajině je vystaveno **ukrajinizaci**. Ta se projevuje poukrajiništěním rumunských křestních jmen¹⁶¹. Ukrajinské úřady jméno Elena do dokladů zapisují pod ukrajinským ekvivalentem Олена, podobně Mihai - Михайло, Nicolae - Микола, Vasile - Василь, Alexandru - Олександр atd. Poukrajiništěvána jsou křestní jména i ostatních národnostních menšin na Ukrajině.

8. Závěr

Jazyková situace v Moldavské republice a na Ukrajině prochází **složitým obdobím po rozpadu Sovětského svazu**, který systematicky pošlapával národnostní a jazyková práva neruských národů. Obě země se snaží vrátit úřední jazyky do veřejného života - do škol, médií, na úřady, do výrobní sféry, služeb i zájmových činností.

V obou zemích téměř dvě desítky let po rozpadu Svazu reálně funguje rumunsko-ruský a ukrajinsko-ruský **bilingvismus**¹⁶². Významnější rozdíly přitom nezpůsobuje ani fakt, že se na Ukrajině jedná o bilingvismus jazyků stejné jazykové skupiny. Na Ukrajině lze však sledovat regionální rozdíly, kdy západ země dává přednost ukrajiništině a jihovýchod preferuje ruštinu. V některých oblastech se uplatňují oba jazyky v podobné míře, např. oblast hlavního města Kyjeva. V Moldavské republice regionální diferenciací není tak patrná, s výjimkou separatistického Podněstří, kde hlavním komunikačním jazykem zůstává ruština.

Bilingvismus je v Moldavské republice postřehnutelný i při letném pozorování. **Podle mluvní situace dochází ke střídání kódů.** Jako příklad uvedeme situaci, kterou lze zaznamenat v každém obchodě. Zatímco se zákazník prodáváčka mluví rusky, s kolegyní se domlouvá rumunsky. Ke střídání kódů dochází dokonce i během souvislého rozhovoru, na úrovni termínů. V rozhovoru dvou rusky mluvících osob se např. objevují oficiální názvy institucí, formulářů apod. v rumunštině.

---

¹⁶¹ Takovému útoku na národní identitu čelilo před rokem 1918 rumunské obyvatelstvo v Sedmihradsku, které bylo součástí Uher. Rumuni se tomuto pomaďarštvování bránili výběrem jmen, která nemají maďarskou podobu, např. Decebal, Laurentiu.

¹⁶² Viz Příloha 12 až 14

Ani v Moldavské republice, ani na Ukrajině ruština nezískala postavení úředního jazyka (kromě autonomních oblastí Gagauzie a Krym, příp. separatistického Podněstří), i když se takové snahy pravidelně objevují. V Moldavské republice má však ruština oficiálně funkci jazyka internetické komunikace, což jí práva úředního jazyka uděluje. Tento stav vlastně rusky mluvící občany nenutí ovládat úřední jazyk, zatímco většinová autochtonní populace je nucena umět rusky. Ruština je pro moldavské školáky povinným předmětem.

Po rozpadu Sovětského svazu navíc narůstá **ekonomická diskriminace**, a to i na lingvistickém poli. Síla ruského jazyka, kterým mluví téměř 150 milionů lidí, je se silou ukrajinštiny (zhruba 40 milionů rodilých mluvčích) a rumunštiny (necelých 25 milionů mluvčích) nepoměřitelná. Na území Moldavské republiky však rumunsky mluvící obyvatelstvo představuje výraznou většinu (78 procent). K protežování většinového jazyka dochází nejčastěji v médiích, firmách, ale i ve školách. V ruštině studuje pětina obyvatelstva, ačkoli se k ruské národnosti hlásí jen 5,9 procenta obyvatel.

Jazyková ekonomická diskriminace může fungovat pouze ve společnosti, kde většina jejích členů rozumí oběma jazykům na úrovni rodilého mluvčího. V opačném případě uživatelé ekonomicky silnější jazyk dobrovolně nepřijmou. **Ekonomická diskriminace je stinnou stránkou bilingvismu.**

Jak Moldavská republika, tak Ukrajina postupně zavádějí **ochranářská opatření**, která mají mírnit dominanci ruštiny. Tyto zásahy se projevují především v audiovizuálních médiích. Nejedná se však o kroky, které by se objevovaly jen v postsovětských republikách. Podobná opatření zavedlo také např. Slovensko, které se po rozdělení Československa brání přílivu televizních pořadů v ekonomicky silnější češtině.

Následky ukrajinské jazykové politiky pociťují i příslušníci rumunskojazyčného etnika. Vzhledem k pozici rumunštiny jako jazyka národnostní menšiny jim nezbývá než ovládat i úřední jazyk. To je poměrně bolestné v případě převážně ruskojazyčného Oděského kraje. Příslušníci národnostních menšin by měli ovládat hned tři jazyky (ukrajinštinu, ruštinu a svůj mateřský jazyk) na úrovni rodilého mluvčího, což se ne vždy daří s uspokojivými výsledky. "Podle údajů sčítání lidu v roce 2001 více než polovina ukrajinských Rumunů neovládá úřední jazyk. V loňském roce absolventi škol s vyučováním v rumunštině dosáhli nejhorších výsledků v nezávislých srovnávacích zkouškách kvůli špatným znalostem ukrajinského jazyka."¹⁶³

Tlaky v lingvistické politice obou států se však neprojevují jen ve vztahu k někdejšímu úřednímu jazyku, tedy ruštině. **K lingvistickému pnutí dochází i v rámci rumunštiny.** Plnohodnotnému návratu v dobách socialismu zdecimované rumunštiny brání spor o označení jazyka, tedy snahy užívat pro stejný jazyk jiné označení než v sousedním Rumunsku.

Syntagma moldavský jazyk figuruje v legislativě Moldavské republiky, jejíž ústava uzákoňuje moldavštinu jako úřední jazyk. Ukrajina moldavštinu uznává jako jeden z jazyků národnostních menšin. A také legislativa separatistického Podněstří v ústavě udělila moldavštině pozici jednoho ze tří úředních jazyků. **Užívání sousloví moldavský jazyk je však v reálném životě těchto tří regionů různé.**

Sovětského pojetí moldavštiny se drží samozvané úřady Podněstří, které trvají na pravopisu v cyrilici. Rumunština je ve všech oblastech života označována jako moldavský jazyk - ve školství,

---

¹⁶³ "За даними перепису населення 2001 року, більше половини українських румун не володіють державною мовою. Минулого року випускники шкіл з румунською мовою викладання показали найгірші результати незалежного тестування через погане знання української мови." Недружні кроки дружньої держави. [online]. [cit. 2009-03-25] Dostupné z: <<http://www.pravda.com.ua/news/2009/3/25/91961.htm>>.

legislativě, médiích atd. Podněsterská státní univerzita T. G. Ševčenka v Tiraspolu¹⁶⁴ se stala poslední univerzitní baštou, která pokračuje ve studiu samostatného moldavského jazyka¹⁶⁵.

Na Ukrajině se pozice moldavštiny liší podle regionů. Zatímco na Zakarpatské Ukrajině a v Černiveckém kraji se v reálném životě s označením moldavský jazyk nesetkáme, v Oděském kraji je součástí společenského dění. Rumunský jazyk tu jako moldavština bývá označován v médiích, ve školách (i na univerzitě), ve statistice. V Oděse navíc v roce 2006 vyšly nové učebnice moldavského jazyka a literatury. Pro zápis tzv. moldavštiny se na jižní Ukrajině užívá latinka.

Relativně nejslabší postavení má tzv. moldavský jazyk v Moldavské republice. Moldavština je sice podle ústavy úředním jazykem, ale ve školách se vyučuje jen rumunština. Pod tímto označením je rumunština uvedena i na vysvědčeních. V úředních dokumentech a prezentacích moldavských úřadů se střídavě uvádí označení jak moldavština, tak rumunština. V ostatních sférách života bývá název jazyka obcházen souslovími typu: úřední jazyk, státní jazyk ap.

Moldavská vláda se snaží uvést syntagma moldavský jazyk také do mezinárodních systémů. V roce 2007 se jí podařilo nepřímé uznání moldavštiny Evropskou unií. V roce 2008 však moldavština ztratila své kódy ISO a v roce 2006 byla zamražena rumunská verze Wikipedie psaná cyrilicí.

Jaké jsou důvody k prosazování myšlenek moldavanismu? V Moldavské republice se z moldavanismu stalo politikum, které hýbe společností už od devadesátých let. Politici jsou přitom vedeni vlastními zájmy. Ústavní funkce v suverénním Moldavsku jsou pro ně cennější než posty v regionální samosprávě po případném připojení Moldavské republiky k Rumunsku. Představitelé moldavské moci si tak berou za rukojmí jazykové a národní sebeurčení obyvatel Besarábie.

Existenci dvojího národa podporují i ukrajinské úřady. Pro ty je žádoucí, aby národnostní menšiny byly početně co nejmenší. Čím větší totiž menšina je, tím větší má stát vůči ní závazky vyplývající z mezinárodních dohod. Proto je pro ukrajinskou vládu výhodné dělit rumunsky mluvící obyvatelstvo na Rumuny a Moldavany, a oslabovat tak jeho pozici.

Samozvané podněsterské úřady využívají tzv. moldavský jazyk jako **prostředek rusifikace**. Kvůli neodpovídajícím podmínkám výuky v mateřském jazyce posílají rumunskojazyční obyvatelé své děti do ruských škol, které jim poskytnou moderní vzdělání, konkurenceschopné v současné společnosti - narozdíl od moldavských škol, které učí pravopis v cyrilici.

K prosazování myšlenek moldavanismu a existence moldavského jazyka nezastupitelným způsobem přispěla u obyvatel sovětská propaganda. Následky jejího **etnickolingvistického působení** jsou patrné dodnes. "Oficiální označení jazyka zní moldavština, což ale odmítá velká část intelektuálů, ne však většina ostatního obyvatelstva."¹⁶⁶ Narovnání jazykových poměrů v Moldavské republice je věcí budoucnosti. V současné době je těžké odhadnout, jak moc vzdálené. Současné vlády totiž na sovětskou propagandu de facto navazují, a tak deformaci jazykové situace prodlužují, příp. k ní samy přispívají.

---

¹⁶⁴ Viz 6.4.

¹⁶⁵ Obor s názvem moldavský (rumunský) jazyk lze studovat i na ukrajinské Izmailské státní humanitní univerzitě, ale zde je respektována identičnost rumunštiny a tzv. moldavštiny.

¹⁶⁶ "Die offizielle Sprachbezeichnung [...] lautet Moldawisch, was aber von einem großen Teil der Intellektuellen abgelehnt wird, nicht jedoch von der Mehrheit der restlichen Bevölkerung." GABINSKI, Mark A. Moldawisch. In *Wieser Enzyklopädie des europäischen Ostens*. X. svazek, Lexikon der Sprachen des europäischen Ostens. Klagenfurt: Wieser, 2002, s. 137. ISBN 3-85129-510-2.

Shrnutí

V diplomové práci jsme se snažili zachytit a porovnat jazykovou situaci v Moldavské republice (včetně neuznaného Podněstří a autonomní Gagauzie) a podmínky fungování rumunského jazyka na Ukrajině - v severní Bukovině, Budžaku a tzv. ukrajinském Podněstří.

V Moldavské republice jsme se zaměřili na legislativní postavení rumunštiny, na vyučovací jazyk ve školách a na to, který jazyk se nejčastěji objevuje v moldavských médiích. Věnovali jsme se také postavení rumunštiny jako jednoho z úředních jazyků v autonomní oblasti Gagauzie a jazykové politice separatistických úřadů Podněstří. V případě Ukrajiny nás zajímalo, jakým způsobem jsou garantována a také naplňována práva fungování rumunštiny jako jazyka druhé nejpočetnější národnostní menšiny. Na problematiku nahlížíme ze sociolingvistického a etnolingvistického hlediska. Dále jsme se věnovali rumunsko-ruskému bilingvistu, v případě severní Bukoviny rumunsko-ukrajinskému bilingvistu.

Jazyková situace v Moldavské republice a na Ukrajině prochází složitým obdobím po rozpadu Sovětského svazu, který systematicky pošlapával národnostní a jazyková práva neruských národů. Obě země se snaží vrátit úřední jazyky do veřejného života - do škol, médií, na úřady, do výrobní sféry, služeb i zájmových činností.

V Moldavské republice téměř dvě desítky let po rozpadu Svazu reálně funguje rumunsko-ruský bilingvistus. Ani v Moldavské republice, ani na Ukrajině ruština nezískala postavení úředního jazyka. V Moldavské republice ruština oficiálně plní funkci jazyka interetnické komunikace, což jí práva úředního jazyka uděluje. Tento stav vlastně rusky mluvící občany nenutí ovládat úřední jazyk, zatímco většinová autochtonní populace je nucena umět rusky. Ruština je v Moldavské republice povinným školním předmětem.

Jak Moldavská republika, tak Ukrajina postupně zavádějí ochranná opatření, která mají mírnit dominanci ruštiny. Tato nařízení se projevují především v audiovizuálních médiích. Následky ukrajinské jazykové politiky pociťují i příslušníci rumunskojazyčného etnika. Vzhledem k pozici rumunštiny jako jazyka národnostní menšiny jim nezbývá než ovládat i úřední jazyk. To je poměrně bolestné v případě převážně ruskojazyčného Oděského kraje. Příslušníci národnostních menšin musí ovládat nejen ukrajinštinu, ale i ruštinu.

Tlaky v lingvistické politice obou států se projevují nejen ve vztahu k někdejšímu úřednímu jazyku, tedy ruštině, k lingvistickému pnutí dochází i v rámci rumunštiny. Plnohodnotnému návratu v dobách socialismu zdecimované rumunštiny brání spor o označení jazyka, tedy snahy užívat pro stejný jazyk jiné označení než v sousedním Rumunsku.

Recapitularea

În această teză de diplomă m-am străduit să surprind situația lingvistică din Republica Moldova (inclusiv Transnistria separatistă și Găgăuzia autonomă) și condițiile funcționării limbii române în Ucraina - în Nordul Bucovinei, în Bugeac și în așa-numita Transnistrie ucraineană.

Referitor la Republica Moldova m-am orientat spre situația legală a limbii române, la limba în care se studiază în școli și la aspecte legate de limbile vorbite cel mai frecvent în mass-media moldovenească (adică basarabeană). M-a interesat și poziția limbii române ca una dintre limbile oficiale în Unitatea teritorială autonomă Găgăuzia, și politica lingvistică a autorităților separatiste din Transnistria. Referitor la Ucraina m-am interesat de felul cum sunt garantate și realizate drepturile funcționării limbii române ca limba celei de-a doua dintre cele mai numeroase minorități naționale. De

asemenea, m-am ocupat de bilingvismul româno-rus, iar în cazul Nordului Bucovinei de bilingvismul ucraineano-rus. Am tratat problematica din punct de vedere sociolingvistic și etnolingvistic.

Situația lingvistică din Republica Moldova și din Ucraina trece printr-o perioadă complicată după dezintegrarea URSS, care a încălcat în mod sistematic drepturile naționale și lingvistice ale popoarelor neruse. Ambele țări se străduiesc să înapoieze limbile oficiale în viața publică - în școli, în mass-media, în instituții, în sectorul de producție, în cel al serviciilor și al activităților de interes.

Aproape douăzeci de ani după dezintegrarea URSS, în Republica Moldova bilingvismul româno-rus funcționează în mod real. Nici în Republica Moldova, nici în Ucraina, limbii ruse nu i-a fost acordată poziția de limba oficială. Dar în Republica Moldova limba rusă are funcția de comunicare interetnică, iar aceasta îi acordă drepturile limbii oficiale. Această situație nu-i obligă pe cetățenii rusofoni să cunoască limba oficială, în timp ce populația majoritară autohtonă este obligată să cunoască rusa. În Republica Moldova, limba rusă este obiect obligatoriu de studiu.

Republica Moldova și Ucraina promovează legi noi pentru a reduce poziția dominantă a limbii ruse. Aceste prevederi se referă mai ales la mass-media audiovizuală. Minoritatea română din Ucraina simte efectele politicii lingvistice ucrainene. Pentru că limba română are o poziție de limbă minoritară, românii de acolo sunt obligați să cunoască și limba oficială, adică ucraineana. Acest fapt este încă mai complicat în Regiunea Odesa, unde cea mai frecventă limbă de comunicare este rusa. Membrii minorităților naționale trebuie să cunoască nu numai limba ucraineană, ci și cea rusă.

Conflictul în politica lingvistică îl găsim nu numai în relația cu limba rusă, adică cu fostă limbă oficială. Conflictul lingvistic se arată și în cadrul limbii române. Întoarcerea completă a limbii române, decimată în perioadă comunistă, o împiedică cearta despre denumirea limbii, adică încercările de a se folosi o altă denumire pentru aceeași limbă decât în România.

Summary

This diploma thesis is mainly aimed at the description and comparison of the linguistic situation in the Republic of Moldova (including Transnistria and the autonomous region Gagauzia) and the existence conditions of the Romanian language in Ukraine - in the Northern Bukovyna, in Budjak and in the so-called Ukrainian Transnistria.

When speaking of the Republic of Moldova, I have focused on the legislative position of the Romanian language, on the teaching language in schools and on the fact which language is spoken in Moldovan media the most frequently. I have also addressed the position of the Romanian language as one of the official languages in the autonomous region Gagauzia and the linguistic policy of the Transnistrian separatist authorities. In relation to Ukraine, I was interested in the fact how the rights of the Romanian language functioning are guaranteed and served. Romanian is the language of the second most numerous national minority in Ukraine. These questions have been treated from the sociolinguistic and etnolinguistic point of view. I have also focused on the Romanian-Russian bilinguism, in case of the Northern Bukovyna in the Romanian-Ukrainian bilinguism.

The linguistic situation in the Republic of Moldova and in Ukraine is getting along a complicated period after the disintegration of the Soviet Union that had systematically violated national and linguistic rights of non-Russian nations. Both countries are trying to restore their official languages in the public life - in schools, in media, in the authorities, in services and interest activities.

In the Republic of Moldova functioning Romanian-Russian bilinguism exists even eighteen years after the disintegration of the USSR. Neither in the Republic of Moldova, nor in Ukraine Russian language has obtained the position of the official language. In the Republic of Moldova, the Russian language

has been given the function of the interethnic communication language which actually grants it the rights of the official language. This situation doesn't press the Russian-speaking citizens to know the official language, while the majority of autochthon population is obligated to know the Russian language. Russian language is an obligatory subject in Moldovan schools.

Both the Republic of Moldova and Ukraine have been gradually implementing the protectionist measures that should reduce the dominant position of the Russian language. These ordinances are in particularly related to audio-visual media. The Romanian-speaking minority feels effects of the Ukrainian linguistic policy. They are obligated to know the official language because of the position of the Romanian as a language of the national minority. The situation is even more complicated in case of the mostly Russian-speaking Odessa province. Members of national minorities have to know both the Ukrainian language and the Russian language.

The conflict of the linguistic policy in both countries appears not only in relation to the former official language - to the Russian language. Another linguistic conflict appears within the Romanian language. The full return of the Romanian language is inhibited due to the dispute over the language identification - the efforts to use a different identification for the same language than in Romania.

Použitá literatura

AVRAM, Mioara; SALA, Marius. *Faceți cunoștință cu limba română*. Cluj-Napoca: Echinox, 2001. ISBN 973-9114-92-X.

BARTOŠEK, Theodor. *K desátému výročí okupace Bessarabie*. Praha: Mezinárodní rudá pomoc v Československu, 1928.

BOCHMANN, Klaus. *Gesprochenes Rumänisch in der Ukraine. Soziolinguistische Verhältnisse und linguistische Strukturen*. Leipzig: Leipziger Universitätsverlag, 2004. ISBN 3-86583-013-7.

BOJOGA, Eugenia. Limba "moldovenească" sau politica lingvistică a actualului guvern de la Chișinău. In *Primul simpozion internațional de studii românești în Cehia: Praga, 23-24 noiembrie 2005*. Praha: Rumunské oddělení Ústavu románských studií, Filozofická fakulta Univerzity Karlovy, Česko-rumunská společnost, 2005. ISBN 80-902947-8-2.

CIORĂNESCU, George. *Basarabia, pământ românesc*. București: Editura Fundației Culturale Române, 2002. ISBN 973-577-337-6.

CISCEL, Matthew H. *The Language of the Moldovans: Romania, Russia, and identity in an ex-Soviet republic*. Plymouth: Lexington Books, 2007. ISBN 978-0-7391-1443-8.

ЧХОЛ, Хо Сун. Языковая ситуация в России и других новых независимых государствах бывшего СССР. In *Языки Российской Федерации и нового зарубежья: статус и функции*. Москва: Editorial URSS, 2000, s. 386. ISBN 5-8360-0089-1.

- DJUVARA, Neagu. *O scurtă istorie a românilor povestită celor tineri*. Ed. a 5-a rev. București: Humanitas, 2005. ISBN 973-50-0901-3.
- DUMBRAVA, Vasile. *Sprachkonflikt und Sprachbewusstsein in der Republik Moldova: eine empirische Studie in gemischtethnischen Familien*. Frankfurt am Main: Lang, 2004. ISBN 3-631-50728-3.
- GABINSKIJ, Mark A. Moldawisch. In *Wieser Enzyklopädie des europäischen Ostens*. X. svazek, Lexikon der Sprachen des europäischen Ostens. Klagenfurt: Wieser, 2002. ISBN 3-85129-510-2.
- HEITMANN, Klaus. *Limba și politică în Republica Moldova*. Chișinău: ARC, 1998. ISBN 9975-61-064-1.
- HEITMANN, Klaus. Rumänische Sprache und Literatur in Bessarabien und Transnistrien. In *Zeitschrift für Romanische Philologie* 81, 1965.
- HOFBAUER, Hannes; ROMAN, Viorel. *Bucovina, Basarabia, Moldova: o țară uitată între Europa de vest, Rusia și Turcia*. București: Editura Tehnică, 1995. ISBN 973-31-0868-5.
- CHIFU, Iulian. *Basarabia sub ocupație sovietică și tentative contemporane de revenire sub tutela Moscovei*. București: Politeia-SNSPA, 2004. ISBN 973-86287-8-4.
- KOLEKTIV. *Энциклопедия советикэ молдовеняскэ*. Chișinău: Akademija de științe a RSSM, 1974.
- KOLEKTIV. *Istoria românilor. Epoca contemporană. Manual pentru clasa a XII-a*. Chișinău: Prut Internațional, 2001. ISBN 9975-69-213-3.
- KOLEKTIV. *Moldowa. Land am Dnjestr*. Berlin: Wostok Verlag, 2004. ISBN 3-932916-25-5.
- KOLEKTIV. *Языки Российской Федерации и соседних государств*. II. том. Moskva: Nauka, 2001. ISBN 5-02-011268-2.
- ЛУХТ, Л. И.; НАРУМОВ, Б. П. Румынский язык. In *Языки мира. Романские языки*. Moskva: Academia, 2001. ISBN 5-87444-016-X.
- MAGDER, Tudor. *Молдавский язык. Как его познать? = Limba moldovenească: cum s-o cunoaștem?* [S.l. : s.n.] 1990.
- MIHĂESCU, Doru. *Bucovina și Basarabia*. Iași: Tehnopress a EditDAN, 2000. ISBN 973-99150-2-7 a 973-8048-29-X.
- MÜLLER, Jaroslav. *Besarabie, země rumunská*. Praha: 1925.
- PRICE, Glanville. *Encyklopedie jazyků Evropy*. Praha: Volvox Globator, 2002. ISBN 80-7207-450-4.
- ROMAN, Viorel. *Bucovina și Basarabia: omagiu istoricului la 60 de ani*. Rumunsko: Editura Artemis, 2002. ISBN 973-566-070-9.
- SCHLÖSSER, Rainer. *Die romanischen Sprachen*. 2., durchgesehene Auflage. München: Verlag C. H. Beck, 2001. ISBN 3-406-44767-8.
- TALOȘ, Ion; TALOȘ, Florica. *Einführung in die rumänische Sprache*. 2., überarbeitete Auflage. Bonn: Romanistischer Verlag, 2003. ISBN 3-86143-092-4.

TREPTOW, Kurt W. *Dějiny Rumunska*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2000. ISBN 80-7106-348-7.